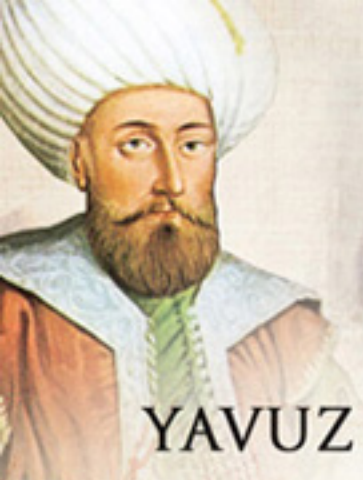

YAVUZ BAHADIROĞLU

kalpleri keşfeden padişah

I. MURAD

© NESİL

About the pagination of this eBook

Due to the double page layout and the numbering of this book, the electronic pagination of the eBook does not match the pagination of the printed on the pages. To navigate the text, please use the electronic Table of Contents if the pages are available.

İçindekiler

Tahtın Yeni Sahibi.....	7
Garip Bir Tecelli	12
Ankara'nın İkinci Fethi	19
Bursa'dan Edirne'ye	22
İlk Kazasker	25
Edirne'ye Sefer Var	30
Edirne Düştü.....	34
Müslüman Edirne	37
İlâhi Tecelliler	42
Fethin Manevî Temelleri.....	47
Devlet Fikri.....	49
Ahiler, Alp Erenler, Gazi Dervişler	51
Sırp Sındığı Zaferi	56
İkinci Perde	61
Yeniçeri Ocağı.....	63
Kısa Bir Kıyaslama	67

Devşirme Sistemi.....	70
Bizans Entrikaları	73
Çirmen Zaferi.....	75
Osmanlı Toprak Sistemi.....	77
Yine İlâhî Tecelli.....	84
Sultan Murad'ın Bizans Siyaseti	87
Sultan Murad'ın Anadolu Siyaseti	90
Sultan Murad'ın Balkan Siyaseti.....	93
Sofya'nın Fethi	100
Zaferin Doğum Sancısı	107
Kosova Zaferi	109
Son Perde.....	113
Haçlı Ordusu.....	117
“Ya Rab, Beni Şehid Eyle!”	121
Sultan Murad'ın Şahsiyeti	125
Kaynaklar.....	127

TAHTIN YENİ SAHİBİ

Cins at soluk soluğa kalmıştı. Sırtındaki habercinin ağırlığından değil de taşıdığı haberin ağırlığından yorulmuş gibiydi. Ordugâha yaklaştıkça takati kesiliyor, sanki hedefe varmaktan korkuyor, kara haberi ulaştırmak istemiyordu.

Binicisi dalgındı. Atının gittikçe yavaşladığını fark bile etmemişti. Kafasında tek düşünce dönüp duruyor, sık sık başını iki yana sallayarak “Bunu nasıl söylerim, Gazi Hükâr dâr-ı cinâna göçtü, nasıl derim?” diye yakınıyordu.

Ulemadan Cendereli (Çandarlı) Kara Halil tarafından çağrılıp “Var, Gazi Hünkârın vefatını Şehzademize bildir, acele atlanıp gelsin” dediğinde, yarı canı uçmuş, o şaşkınlıkta kendini yere atıp “Kara baba, vay ki ben bu kara haberi neyleyim, Şehzadeye nasıl vereyim? İlle git dersen öldür ki kurtulayım” demişti. Ne çare, Cendereli'nin katılığı üstündeydi o gün. Kederden titrekleşen el-

lerini yakasına atıp “Hay ne demektesin bre! Böyle zamanda ölümün kurtarıcı kollarına kim atılmak istemez? Hele edepsizliğin lüzumu yok! Emre itaat etmeyeni kesmekle komayız, ‘Din gayretini zayı’ etti, gayri iflah olmaz,’ deyü dile destan eyler, âleme ibret söyletiriz. Kalk git bre!”

Çaresiz yola düşmüş, menziller arasında atını çatlar-casına koşturmuş, karnını doyurmayı dahi unutup yol boyu Orhan Gazi merhumun ruhuna Kur’ân-ı Kerim okuya okuya ve haberi Şehzadeye nasıl vereceğini düşününe düşününe Rumeli’yi dolaşmıştı. Şehzadenin ordugâhına şunun şurası az bir yol kalmıştı. Bu yol hiç bitmesin, Şehzadenin huzuruna hiç çıkmasın, istiyordu. Şu an Azrail Aleyhisselâm gelip “Ver canını!” dese, “Al kurban olduğum” der, üste de bayram ederdi.

Kendini Şehzadenin otağı önünde bulunca imdat dilenir gibi bakındı. Meraklı gözler üstündeydi, kim bilir belki de Bursa canibinden şenlikli bir haber getirdiğini düşünüyorlardı. Bir kara haber almayı akıllarının köşesinden geçirmedikleri duruşlarından belliydi. Rumeli’de, Balkanlar’da gerçekleştirilen fetihler yüzünden şenlenen yürekleri biraz sonra kara haberin kapkaranlığına gömülecekti. Belki de kendisine düşman olacaktı.

Bakınırken gözleri Lala Şahin Bey’e takıldı. İçinden “Ya Allah!” deyip atından indiği gibi Lala Şahin Bey’in önüne âdeta yuvarlandı. Gırtlığına sığmayan soluğunu iki kelimelik bir cümleye boşalttı:

“Şehzademi göreceğim.”

Lala Şahin’in yüreği burkuldu. Bu geliş hayır gelişine benzemiyordu. Hele bu yüz, hayırlı haberle gelen birinin yüzü değildi. Yine de yoklamak istedi:

“Bana diyemez misin? Şehzade ulema ve ümera ile söyleşir.”

Ağızından başka söz çıkaramadığı için başını iki yana salladı:

“Pekâlâ, öyleyse ardımsıra gel içeri!”

Şehzade, otağın ortasındaki bir keçe mindere bağdaş kurmuştu. Yanında birkaç kişi vardı. Habercinin müteReddit gözleri, yalnızca Evranos Gazi ile Hacı İlbey’i seçebildi. Kara haberi aniden söylememe kararındaydı. Bir şeyler de tasarlamıştı. Fakat kafasını bir türlü toparlayamıyordu. Gözler de hep üstünde duruyordu. Herkes konuşmasını, niçin geldiğini söylemesini bekliyordu. Daha fazla susamazdı:

“Beyzadem...” diye kekeledi. “Beyzadem... Şanlı Hünkârımız... Orhan Gazimiz... Rahmet-i Rahmana...”

Gözleri karardı, sendeledi, yıkılmak üzereyken Lala Şahin Bey’in koluna sıkı sıkıya yapıştı. Öylece kala kaldı.

Çadırın içinde şaşkınlık yeli esiyordu. Az önce söylenenler kulaklarda çingiraklanıyor, beyinlerde yankılanıyordu. Kendini ilk toparlayan Hacı İlbey oldu. Sağ avucunu göğsüne bastırarak “Her nefis ölümü tadacaktır”¹ mealindeki âyet-i kerimeyi yüksek sesle okudu. Sonra hiç kımıldamadan oturan, sanki habercinin söylediklerini duymayan Şehzadeye döndü:

¹ Enbiyâ Sûresi, 35.

“Allah size uzun ömür versin, Beyzadem. Bu vakit, kederi içinize atıp dizginleri elinize alacak vakittir.”

Son cümlelerin sihri, Şehzade Murad’ı canlandırdı:

“Nâçar öyle,” dedi. “Bir cihan göçtü, lakin ağlamaya bile vaktimiz yok.”

Oysa ağlıyordu. Yanaklarında gözyaşı sicim sicimdi. İçinin yangını başına vurmuş, yüzü pençe pençe kızarmıştı. Ama vakit kaybetmeye gelemeydi. Balkanlar’da açılan gediğin büyümesi, Avrupa içlerine sokulan Osmanlı hançerinin daha ötelere yürümesi, acele edilmesini gerektiriyordu. Küçük bir tereddüt, askerin içine şimşek gibi girerse isteksizlik baş gösterir. Balkanlar’da nicedir esen fetih rüzgârı durulur, Avrupa rahat bir nefes alır, Bizans fırsattan istifade toparlanırdı.

Kumandanlarına tek tek baktı. Kederli gözlerde hâlâ geleceğin ümit ışığı yanıyordu. Çünkü ideallerini fani kişilere bağlamamışlar, yüreklerindeki iman ateşinde bekâyı aramışlardı. Fetih yolunun üstünde idiler. Bu yolun sonunda Kostantiniye’yi alıp Peygamber (a.s.m.) müjdesine mazhariyet vardı. Bu yol, birkaç insan ömrüne sığacak kadar kısa değildi. Padişahların, vezirlerin, paşaların, beylerin, her sınıftan şehitlerin mezar taşları, yol üstüne dikilecek ve bunlar fethin işaret taşları olacaktı.

“Sen Lala Şahin, sen Hacı İlbey, sen Evranos Gazi ve siz silah arkadaşlarım, candaşlarım!” diye konuştu Şehzade. “Leşker (asker) size emanet. Cennetmekân pedirimizin vefatı duyulmasın. Fetihler, hiçbir şey olmamış gibi sürsün. Hacı İlbey kardışımızın söylediği gibi vakit, kederi içimize atıp dizginleri ele alacak vakittir. Şimdi

nevbet bizim için vurur, gün gelip biz de göçünce evladımız için vuracak. Baki olan Allah’tır ve bekâyâ erebilmek Onun emri istikâmetinde hizmetle olur. Tez hazırlık yapılsın. Bursa’ya gideceğiz.”

Hazırlıklar çabuk ikmal edildi ve Şehzade bir müfreze ile birlikte yola çıktı. Şehzadenin ani gidişi askeri şüphelendirmişti. Lakin Lala Şahin Bey’in yaptığı kısa bir konuşmayla ikna oldular.

“Şehzademizi Gazi Hünkâr çağırır, yeni fetihler üstüne söyleşecekler. Şehzademizin yokluğunu küffar fark etmesin. Daha büyük bir cehtle yüklenip hadlerini bildirelim. Dönüşünde Şehzademize armağan edecek birkaç kale anahtarı elde edemezsek vay bizim din gayretimize!”

Şehzadeyi gerçekten de Orhan Gazi çağırmıştı. Sayılı nefesleri arasında, “Murad’a haber salın gelsün, yerimize geçsin, Adrenos’u (Edirne) merkez idinüb Rumeli’de (Balkanlar) yayılsün, fethin kıvılcımını şarktan garbe saçsün” demişti.

Böylece, tarihlerimizde “Murad-ı Evvel,” “Gazi Hünkâr,” “Hüdavendigâr,” bazı ecnebi tarihlerinde de “Amurat” isimleriyle anılan Sultan Birinci Murad, Osmanlıların başına geçti (1360).

GARİP BİR TECELLİ

Osmanlı kaynaklarında Sultan Birinci Murad'ın doğumu Osman Gazi'nin ölümüne ve Orhan Gazi'nin cülûsuna rastlayan 1326 tarihine mûsadif gösterilir. O rivayet doğru olduğu takdirde üçüncü Osmanlı Hükümdarı'nın otuz dört yaşında tahta çıkmış olması lazım gelir.²

Orhan Gazi, önceleri, hükümdarlığa büyük oğlu Süleyman Bey'i (Rumeli Fatihî Süleyman Paşa) düşünüyordu. Murad da ağabeyinin emrinde fetihlere katılmayı kendisi için şereflerin en büyüğü sayıyordu. Fakat kader hükmünü icra etti. Süleyman Bey'in bir kaza neticesi Rumeli'de ölmesi (1359), Şehzade Murad'a tahtın yolunu açtı.

Acaba Şehzade Süleyman vakitsiz ölmeyip babasının yerine geçseydi Sultan Birinci Murad'ın yaptıklarından

başka ne yapardı? Sultan Birinci Murad'ın yaptıklarını ileride okurken bundan fazlasının bir saltanat müddetine sığmayacağını rahatça göreceğiz. O devirde milletin kudretine göre hiçbir şey yoktu ki Sultan Birinci Murad'ın gayretiyle meydana gelmemiş olsun.³

Burada dikkate şayan garip bir tecelliyi nazara vermek istiyoruz. Tuhaf ki Ertuğrul Gazi'nin öldüğü günlerde Murad Gazi dünyaya gelmişti. Sanki Cenab-ı Hak, bu hanedandan aldığı birinin yerine diğer birini veriyor, böylece boşluk doluyordu. Nitekim Orhan Gazi'nin vefat ettiği yıl, Sultan Murad'ın doğumlarında olduğu gibi yine, sevinçle keder iç içe girdi, Bursa'yı bir müddet çalkaladı.

Aslında bu garip tecelli Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda mevcuttur. Osmanogulları'nın rahm-ı mâdere (Anadolu'ya) düşüşü, Selçuklu'nun can çekişme safhasına rastlar. Devlet oluşu (doğumu) ise Selçuklu'nun ölümüne tevafuk eder.

Sultan Murad, tahta çıkışı ile ümera ve ulema arasında bir tereddüt meydana geldiğinin idraki içindeydi. Onlara hak da veriyordu. Zira Orhan Gazi'den sonra her kes taht için Süleyman Paşa'yı düşünüyordu. Ani vefatı bir boşluk meydana getirmiş ardından Orhan Gazi'nin de vefatı şaşkınlığı artırmıştı. Genç hükümdarın kabiliyetlerini henüz bilmiyorlardı. Hem onlara hem de düşmanlarına kendisini ispat etmesi lazımdı. Orhan Gazi korkusuyla kımıldamayan düşmanın, onun ölüm haberiyle yeni ümitlere düşeceğini ve bazı denemelere kalkışacağını tahmin ediyordu.

² İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. (İstanbul: Türkiye Basımevi, 1947), c. 1, s. 33.

³ Namık Kemal, *Osmanlı Tarihi*, (İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1971).

Tahmininde yanılmadığını, çok geçmeden Rumeli taraflarından gelen bir haberciden öğrendi. Yolda iki at çatlatarak Bursa'ya gelmiş ve toz toprak içinde Sultan Murad'ın huzuruna çıkmıştı:

“Kılığımı ve acelemi mazur görün Sultanım.⁴ Cennetmekân pederinizin vefat haberi tez yayıldı. Asker isteksizliğe düştü. Vaziyetten istifade eden Bizans, Burgaz'ı, Çorlu'yu, Malkara'yı aldı. Bazı sahil kasabalarını da ele geçirmek için uğraşıyorlar. Lala Şahin Paşa'nın mahsus selâmı var. Vaziyeti bir müddet idare edebileceklerini söyledi. Amma Anadolu'da çıkması muhtemel isyanları halleder etmez, Rumeli'ye geçmenizin münasip olacağını da sözlerine ekledi. Gayri ferman sizindir.”

Herkesin gözü Sultan Murad'ın üstündeydi. Bakmadan biliyordu. İmtihan günü gelip çatmıştı. İlk emrini verecek, Osmanlıların yeni dönemi bu ilk emirle başlayacaktı. Saltanatının en kritik anlarını yaşıyordu. Bunu aşar, isabetli bir karar verebilirse ümera ve ulema, tıpkı babasının, tıpkı dedesinin peşinden yürüdükleri gibi göz kırpmadan, sual sormadan kendisinin peşinden de yürüyecekti.

Herkes soluğunu dahi tutmuş, Sultanın iki dudağının arasından çıkacak kelimelerin bir tekini bile kaçırmamak için dikkat kesilmişlerdi. “Bakalım telaşlanacak mıydı? Bakalım paniğe kapılacak mıydı? Bakalım çaresizlik içinde bakınacak mıydı?”

Bunlardan hiçbirini yapmadı. Sadece çok kısa bir

⁴ İlk “sultan” ünvanını Orhan Gazi'nin değil, I. Murad'ın kullandığı yolunda da muhtelif rivayetler vardır.

müddet düşündükten sonra haberciye baktı. Kararlı bir sesle:

“Var istirahat eyle,” dedi. “Bizim Osman Gazi'nin torunu, Orhan Gazi'nin oğlu olduğumuzu yakında bütün cihan anlayacak. Cennetmekân pederimizin yokluğunu Osmanoğulları'nın yokluğu zanneden küffar, kılıcımızın kahrından nasibini alacaktır.”

Sözleri zafer kokuyordu. Sesi iradesini, itimadını ilan ediyor, gözleri inancının şavkını yakıyor, tavrı soğukkanlılığını gösteriyordu. Herkes rahatlamış, nicedir tutulan nefesler huzur içinde salıverilmişti. Tahtta güvenilir bir hükümdarın, ardından ölüme bile gidilebilecek kudretli bir padişahın oturduğuna inanmışlardı. İmtihanı başarıyla vermişti. Bundan sonra söyleyeceği her söz can kulağıyla dinlenecek, işaret ettiği her yere gidelecekti ve her hareketi, hâkimiyetiyle kudretini arttıracaktı.

Hazır bulunan ümera ve ulemaya döndü:

“Bizans'a aldığı yerleri komayız, gönlünüzü ferah tutun. İlk hedefimiz, babamızın vasiyetinde işaretlendiği üzere Adrenos'tur (Edirne). Garbın kapısını kırdık mı önümüzde ne Bizans tutunabilir ne de Avrupa baş kalıdırabilir.”

Ayağa kalktı. Odayı bir baştan bir başa yürüdü. Döndü yine yerine oturdu:

“Bizi düşündüren, asıl düşündüren ne Bizans ne de diğer keferelerdir. Asıl düşüncemiz, etrafımızı çepeçevre saran Anadolu Beylikleri. Biz kefare içine kılıç gibi girerken kılıcın kabzası Anadolu Beyliklerinden birinin eline geçerse bunca gayret, bunca can pahasına alınmış

ecdad yadigârı yerlerin muhafazası bile güçleşir, yapılanlar hebâen mensura gider. Bakın a candaşlar! Bir yanımızda Ertenaoğullar'ı, bir yanımızda Çandarogulları, Engürü'de (Ankara) Ahiler; o Ahiler ki beyliğimizin kuruluşunda herhangi birimizden daha büyük gayret sahibidirler. Şimdi Karamanoğulları'nın tazyikiyle kıpırdarlar. Bu çemberin içine Karamanlıyı, Germiyanlıyı, Saruhanlıyı da katın. Vakıa bunlarla aynı soydan, aynı dindeniz. Bu güne gelişlerini de bize borçlular. Osmanlı seti Bizans hududunu tutmasaydı Anadolu Beylikleri küçük lokmalar gibi Bizans İmparatoru'nun kursağına çoktan inerdi. Fakat buna aldırmadıkları kanaatindeyiz. Rumeli'de meşgul bulunmamızı fırsat bilip bazı hülyalar peşinde koşmaya başlayacaklar, eminiz. İşte o zaman şanlı kılıcımızı boğazlarında bulacaklardır.”

Yine tek tek baktı hepsine:

“Hâlihazır vaziyeti muhtasaran beyan ettik, şehzadelik günlerimizden beri gözaltında tuttuğumuz Anadolu Beylerinin ilerde vukuu kuvvetlerle muhtemel hareketlerini şimdiden gözler önüne sermeye çalıştık. İmdi ümera ve ulemadan tedbir sorarız; kim ki düşündüğünü açık seçik söylemezse ahirette iki elimiz yakasındadır. Bilsin ki divanımız, düşündüğünü açıkça, çekinmeden söyleyemeyenlere, bundan böyle kapalı olacaktır. Bizim medhe değil, fikre ihtiyacımız vardır. Sen Cendereli Hoca, ruhsat verdik söyle: Evvela Engürü üstüne yürümek mi münasiptir, yoksa küffar üstüne mi?”

Cendereli Kara Halil alabildiğine rahattı. Tahtta oturana baktıkça Osmanlı'nın bahtını görüyor, bütün te-

reddütlerini silip süpüren bu duygunun huzurunu yaşıyordu.

“Engürü, cennetmekân pederiniz zamanında fetholunmuştu,” diye söze başladı. “Ahiler, Karamanoğlu zo-ruyla isyana kalkıştılsa bu kendi bilecekleri. Ahilerin biz dururken Karamanoğulları'nı isteyeceklerine ihtimal vermem. Binaenaleyh, gidip kendilerini Karaman hâkimiyetinden kurtarmamızı beklediklerinden emim. Bu meşgalemizi bazı Anadolu Beyleri gaflet belleyip baş kaldırırlarsa başlarını münasip tarzda, ahaliye zarar vermeden ezmek vicdan borcudur.”

“Evvela Engürü (Ankara) demektesin.”

“Belli, evvela Engürü, ardından Adrenos (Edirne). Vaktiyle Gazi babanla da böyle konuşmuşuz.”

Kara çıktı ve Sultan Murad, tekbir sadâları arasında hükümdar olarak birinci seferine uğurlandı. Şimdi Ankara asıl sahibini bekliyor, Ahiler, Osmanlı ile yeniden bütünleşecekleri günü hasretle gözlüyorlardı.

Bu etrafın mülûki Bursa'ya kasd ittiler. Sultan Murad Gazi ani işidüp ulemayı cem idüb istifta idüb itti: “İşbu leşkeri kâfir niyetine cem'edüb müteveccih oldum kim, Gelibolu'dan geçüb küffara gaza idem; bu taraftan mülûk-i zaleme, Müslimîn üzerüne kasd itdiler. Küffar niyetine cem' olan leşkerle bunların muharebesi caiz olup gaza niyetini tehir itmek reva olur mu?” didi. Ulema ittiler: “Küffara gaza nefir-i âm olsa farz-ı kifâyedür amma mü'minlerden mezalimi def itmek faz-ı ayindür,” didiler. Pes Sultan Mu-

*rad Gazi dahi gazayı tehir idüp dönüp serhadd-ı
Ruma Kal'a-i Selâsile geldiler ki şimdi ana En-
gürü denilir.*

Neşrî, s. 190.

Nakilden de anlaşılacağı üzere, Sultan Murad Gazi, Rumeli (Balkan) gazasına çıkacakken Ankara'da kargaşa çıktığı haberi üzerine hedefi değiştirmiş, "Müminleri mezalimden kurtarma" gerekçesiyle bu seferi tacil etmiştir.

ANKARA'NIN İKİNCİ FETHİ

Tabiî bunun yanı sıra, Ankara'ya teveccüh etmenin siyasî sebepleri de bulunmaktadır. Hoca Sadüddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih* isimli meşhur eserinde, Sultan Murad'ı şöyle konuşturmuştur:

"Emelimiz, dinimize destek olmak, 'Kâfirler ve mü-nafıklarla cihad ediniz'⁵ emrine uymaktır. Bu emirdeki sıraya uyarak önce kâfirlerin fitnesini def etmek, yaramazların zararına son vermek için bu diyara gelmiştik. Fakat şimdi kulağımıza, Karaman Beylerinin çevrelerindeki azgın topluluklarla birlikte İslâm ülkelerini yağmalamak hususunda işbirliği ettikleri, bazı bölgeleri yakıp yıktıktan sonra, İznik ve Bursa üstüne düştükleri haberi geldi. Bu nifak takımının, büyük ülkeme yaklaşmış oldukları şu sırada zararlarını ortadan kaldırmaya, saç-tıkları fitne ateşini söndürmeye çalışmazsak İslâm ülkeleri harap halk ve köylüler de berbat olurlar. Hal böyle

⁵ Tevbe Sûresi, 73.

olunca ‘Ulemanın fetvası ve akıl sahibi kişilerin görüşleri nedir?’ diye sormuştu. Faziletli kişiler topluca, tehlikenin def edilmesi işinin öne alınmasına eğilim gösterdiler ve münafıkların ortaya çıkardığı karışıklığın aradan giderilmesinin önemini belirttiler. Bunun üzerine Gazi Hüdavendigâr da ulemanın fetvasını bayrak edinecek Anadolu Yakası’na geçti.”⁶

Ankara kan dökülmeden istirdad edildi.⁷ Genç Osmanlı Sultanı’nın Rumeli Seferi’ni tehir edip (Bazı tarihçiler Ankara Seferi’ni Rumeli Seferi’nden sonraya bırakırsa da biz, Ankara fethinin daha önce gerçekleştiği kanaatindeyiz.)⁸ süratle Ankara üstüne yürüdüğü haberi asiler arasında bir panik meydana getirmiş, Ankara’yı ellerine geçiren Karaman askerleri kaleyi terk ederek Ahileri Osmanlı Ordusu’yla baş başa bırakmışlardı. Ahiler de Osmanlı Sultanı’nı yolda karşılayıp istikbal etmişler, Ankara Kalesi’nin anahtarlarını vermişlerdir (1361).

Ankara’nın elde bulundurulması, o zamanki şartlarda, Osmanlı Devleti için son derece ehemmiyetli idi. Çünkü Orta Asya ticaretinin kalbi, Suriye ve Ermeni-

⁶ Hoca Sadüddin *Tâcü’t-Tevârih*, İsmet Parmaksız, sadeleştirmesi, (İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, 1974.), c.1, s. 110.

⁷ Ankara’nın ilk fethi için bk. Yavuz Bahadıroğlu, *Orhan Gazi*, (İstanbul: Nesil Yayınları, 2006).

⁸ Anadolu Beyliklerinin başında bulunan beylerin, ancak Orhan Gazi korkusuyla baş kaldıramadıkları malumdur. Böyle olunca Orhan Gazi’nin vefat haberi iştahlarını elbette kabartacaktır. Öte yandan, Osmanlı Sultanı’nın Bizans’la başı deritte olduğunu bilmekte ve ilk hücumu oraya yapacağını zannetmektedirler. Sultan Murad’a gelince fitne çıkması muhakkak iken, Anadolu Beylerini başıboş bırakıp Rumeli Seferi’ne çıkması o dâhiden beklenemez. Bizans’ın birkaç şehri geri alması Osmanlıları sarsmayacaktır; ama Anadolu’nun karışması devleti yıkabilecek kadar kuvvetli bir anarşiyi beraberinde getirebilir. İşte bütün bunlardan dolayı Ankara’nın ilk hedef olmasını zaruri görmüştür.

ye’den Trakya ve Kilikya Kıyıları’na giden yolların merkez noktası idi.⁹ Daha da mühimi, nasılsa bir gün isyan edecek olan Anadolu Beylerini sindirmede ve böylece Anadolu’da bir bütünlük meydana getirmede askerî üs vazifesi görecekti.

Sultan Murad, Ankara gibi küçük bir kaleyi ele geçirmek için acaba neden yirmi beş bin kişilik¹⁰ bir ordu hazırlamak gereğini duymuştur?

Bu seferde maksat, yalnızca ticarî ve stratejik ehemmiyeti haiz bir kaleyi fethetmek değil, ayaklanmaları mukadder Anadolu Beylerinin ilk ayaklanma hareketine teşebbüs eden Karamanoğlu ile ona tâbi olan irili ufaklı kabile ve beylikleri –ki bunlar Germiyanogulları, Ahiler, Turgutlu ve Çavdar Aşiretleridir– şiddetle tedip ederek diğerlerine bir gözdağı vermek isteğinden kaynaklanmıştır. Bu seferde Sultan Murad, ordusunun gücünü göstermek istemiş ve göstermiştir. Muarızları, büyük kısmı Rumeli’de bulunan Osmanlı Ordusu’nun kalından yirmi beş bin kılıç çıktığını görmekle Osmanlı Devleti’nin yerini almak hülyasından vazgeçmişler. Arslan sesi işitmiş köpekler gibi kaçmışlardır.¹¹ Ve Karamanoğlu ile müttelikleri, Padişahın kılıcının kudreti karşısında bir köşeye çekilmişler, sanki isyan etmemişler gibi eski tarafsızlıklarının zırhına bürünmüşlerdir.

Netice olarak, Sultan Murad’ın saltanatının ilk yıllarında Ankara alınmış, Anadolu Beylikleri sindirilmiş, sıra Edirne’ye gelmiştir.

⁹ Von Joseph Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Müt. Zuhuri Danişman (İstanbul: 1972). c. 1, ss. 198–199.

¹⁰ Namık Kemal, c. 1, s. 107.

¹¹ A.g.e.

BURSA'DAN EDİRNE'YE

Ankara Seferi'nden Bursa'ya dönen Sultan Murad, kış boyunca büyük fethin (İstanbul Fethi'nin) yollarını açarak Balkan fütuhatına hazırlandı. Balkan ülkelerine ve Bizans içlerine soktuğu adamlarından sık sık raporlar alıyor, stratejisini buna göre geliştiriyordu.

Balkan Harekâtı arifesinde Balkanlar'daki durum şu idi:

Doğu Trakya, Selanik havalisi ve bazı sahilleri istisna olmak üzere Mora Yarımadası ve Güney Epir (Ergiri, Yanya ve Pereveze, İspiro Potam, Kalabrit havalisi) şöyle böyle Bizanslılara tâbi bulunuyordu.¹² Balkanlar'ın kuzeydoğu kısmı Bulgarların, Yukarı Sırbistan, Serez ve Drama mıntıkları parçalanmış bir halde Sırp'ların elinde idi. Epir'in kuzeyinde irili ufaklı Sırp, Arnavut veya Arnavut Latin Prenslikleri vardı. Bu Prenslikler Vene-

dik Cumhuriyeti ve Napoli Krallığı'nın nüfuzu altında bulunuyorlardı.

Doğu Trakya'nın güneyindeki Enez şehri ve limanı Taşoz Adası Cenevizlilere, Eğriboz Adası'yla Mora sahil şehirleri ve Adriyatik Denizi'nin Arnavutluk Sahillerinden bazı limanlar da Venediklilere tâbi idi. Dalmaçya Sahili'ndeki adacıkta (Adriyatik) Rağuza (Dubvornik) Cumhuriyeti bulunuyordu. Balkan Yarımadası'nın kuzeybatısında yarı müstakil Bosna Krallığı vardı. Bu tarihte Bosna henüz Macarların nüfuzundan kurtulamamıştı.

Bulgaristan'ın kuzey hududunda ve Tuna'nın sol sahilinde Ulah (Eflâk) kıtasının Dobruca mıntıkasında birer prenslik vardı. Dobruca da bir Bulgar Prensi tarafından idare ediliyordu.

Kısacası, Balkanlar'da bir güç birliği mevcut değildi. Bilhassa Balkanlar'ın en büyük gücü olan Bulgaristan, iki kardeş arasında meydana gelen savaşlar yüzünden yıpranmıştı. Bulgaristan, parçalanmak için baba Kral İvan Aleksandr Asen'in ölümünü bekler gibiydi.

Balkan Devletleri birbiriyle kavgalıydı. Bilhassa Osmanlılara yakın olan Rum, Bulgar ve Sırp'lar arasında meydana gelen uyuşmazlıklar Osmanlı Fethi'ni kolaylaştıracak mahiyette bulunuyordu. Sırp Kral Stefan Duşan'ın ölümüyle işler daha da kolaylaşacak, Sırp Devleti parçalanıp küçük prenslikler haline gelecek, bu prenslikler birbiriyle uğraşacaktı.

Halk bıkmış usanmıştı. Hele Macaristan Kralı Lajos'un, mutaassıp bir Katolik olması itibarıyla mezhebini baskı ve zulüm ile Ortodoks olan Balkan milletleri-

¹² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*. (Ankara: TTK. Basımevi, 1972), c.1, s. 161.

ne kabul ettirmeye çalışması, Balkanlar'da dinî bir tepki de meydana getirmişti. Osmanlıların değişik din ve mezhebe mensup milletlere tanıdıkları inanç hürriyeti, Balkan milletlerinin de kulağına gitmişti. Kendi ırklarından gelen kralların yahut aynı soydan olmakla birlikte mezhep taassubu yüzünden zulmeden beylerin ördüğü zulüm kısılcını tek bir güç bozabilirdi; o güç, Osmanlıların askerî ve siyasî gücü idi. Balkan milletlerinin çoğu bunu bekliyor, kiliseler, kendilerini dayanılmaz işkencelerden kurtaracak Osmanlıların bir an önce gelmesi için gizlice dua edenlerle dolup taşıyordu.

Ve Sultan Murad, Balkan seferine Bursa'da hazırlanıyordu.

İLK KAZASKER

Günlerden bir gün Cendereli Kara Halil ile Lala Şahin Bey'i huzuruna çağırdı. Bir zaman devlet idaresinde yeni düzenlemelere ihtiyaç olup olmadığını konuştular. Cendereli Halil,

“İzzetlü Sultanım,” diye konuştu. “Önceleri hanedandan bir beylerbeyimiz olurdu. Bu makam merhum şehzademiz Süleyman Paşa'dan sonra boş kaldı. Mevcut şehzadelerimiz de henüz sinn-i kemâlde değil. Münasip birini seçip bazı salâhiyet ve mesuliyetler tevdi etmek, padişahın yükünü hafifleteceğinden, elzemdir. Ferman sizindir, amma hakirin fikri de budur.”

Gazi Hünkâr Lala Şahin'e döndü:

“Ya sen ne dersin bu işe? Mevlâna'nın fikrine iştirak eder misin?”

Lala Şahin:

“Elbette,” diye fikre katıldığını bildirdi. “Ayrıca bir başka makamın daha ihdas edilmesinde zaruret vardır.”

Sultan Murad rahat bir tebessümle muhatabını dinliyordu:

“O nedir?”

“Bursa Kadılığı Ordu Kadılığı’yla birleştirilip bir Kadı-asker ihdas olunsun. Fetvalar tek elden, tek ağızdan çıksın.”

Sultan Murad, daha önce bunu Lala Şahin Bey’le konuşmuş, fikrini almış; fakat Cendereli Kara Halil’e açmamıştı. Bu makama Cendereli’yi düşünüyordu. Kabul etmesini kolaylaştırmak için de teklifi Lala Şahin Bey’e yaptırıyordu.

“Münasipçedir,” dedi. “Peki, aklına bir isim gelmekte mi?”

Lala Şahin Bey, Çandarlı’ya baktı. Çandarlı sıkıntıyla gözlerini Padişaha çevirince onunda kendisine bakmakta olduğunu gördü. Çaresiz boynunu büktü:

“Böylesine büyük bir mesuliyete hazır değilim,” diye mırıldandı. “Hamd olsun Padişahımın nice âlimleri vardır; bunlardan biri benden daha münasip olur.”

Padişah hilat getirilmesini emretti. Getirilince giymesi için Çandarlı’ya tuttu. Çandarlı kıpkırmızı olmuştu. Koca Hünkâr, bir esvapçıbaşı tavrıyla kaftan tutuyordu. Almaya davrandı:

“Estağfurullah Hünkârım, bu tevazu sizi öylesine büyütür ki sizin idare ettiğiniz bir memlekette kadı-askerlik etmekten korkar olurum. Buna takatim kâfi gelmez.”

“ ‘Hizmet verildiğinde kaçılmaz, din yolunda mazeret aranma’ diyen sendin ey hoca! Şimdi kaçmaya yol mu arasın?”

Boynunu büktü. Hilatı Padişahın elinden ısrarla alıp giydi. Yüklendiği mesuliyetin ağırlığı omuzlarını çökertmişçesine büzüldü. Kenara çekildi.

Padişah memnundu. İlk defa bir kadı-askerlik (Kazaskerlik) makamı ihdas etmiş ve bu makama en layık olan şahsı bularak kadı-asker yapmıştı. Şimdi sıra beylerbeyi tayininde idi. Kazasker’e baktı:

“Şer’-i Şerife ve dahi devletimizin temeline muvafık fetva ve tavsiyelerinle hem babamızın yolunu aydınlat-tın hem de bizim yolumuzu aydınlatmaktasın. Şimdi söyle bakalım Mevlana, beylerbeyi olarak tanıdıkların içinde en muvafıkı kimdir?”

Çandarlı Halil Paşa’nın gözleri Lala Şahin Bey’i yaladı. Muzip bir gülümseme dudaklarını yokladı:

“Lala Şahin bendenizdir şevketlüm. Faziletli bir âlim, tecrübeli bir devletlü olmakla hanedandan gelen bu vazifeye ziyadesiyle layıktır.”

Padişahın gözbebekleri gülümsüyordu:

“Ne dersin, Lala?”

Padişah bu mevzuda Çandarlı ile konuşmuş, fakat Lala Şahin Bey’e açmamıştı. Birbirlerini teklif ettirmek suretiyle ilerde en yüksek mevkileri işgal edecek iki zâtın yekvücut halde çalışmasını temin etmek istemişti.

Lala Şahin, önce Çandarlı’ya, sonra Padişaha baktı. Padişahın planını anlayıp onu bir kere daha takdir ettikten sonra,

“Padişahım,” dedi. “Allah bilir ya, bu vazifeye ben talip olmadım. Şayet layık bulundumsa iftihar ederim, Padişahımın teveccühüne mazhar olduğum müddetçe, peşinden alelade bir leşker olarak da beylerbeyi olarak

da hizmete çalışırım. Allah şahit, makam ve mansıpta gözüm yoktur. Verilecek her hizmet nazarımda kutsidir. Padişahımın yüzünü ak tutmaya gayret edeceğim.”

“Mübarek olsun! Baharla seferimiz vardır. Buna göre hazırlanın. Bizans’ın ciğerine saplanıp hükmümüzü Kostantiniye’de geçireceğiz. İlâ-yı kelimetullah sancağını Rumeli’nin en uç noktasına kadar götürceğiz. İnşallah emelimize muvaffak olup büyük fethin yollarını genişleteceğiz. İneyet ola!”¹³

Bir haberci geldiğini bildirdiler. Padişah içeri alınmasını emretti. Her tarafı toza toprağa bulanmış, kara yağız bir yiğit girdi. Selamdan sonra içi gülen gözlerini yere dikti.¹⁴

“Sultanım müjdelersun! Çorlu, Pınarhisar, Babaeski ve Lüleburgaz kasabaları fethedildi. Ayrıca Ümeradan Evranos Gazi babamız Keşan’ı, Hacı İlbey babamız

da Dimetoka’yı açtı (aldı). Yol Adrenos’a tutuldu, derler ve gazaya intizarınızı beklerler.”

Sultan Murad nicedir beklediği müjdeyi almıştı. Ellerini açtı:

“Allah’ım, Sana hamd ve senalar olsun ki bu günleri de gösterdin. Küffarın yaptığını yanına koymadık. Babamızın vefatını fırsat bilmenin hesabını sorduk. Bundan sonrası için de inayet eyle. Feth-i mübin, feth-i kebir yollarını aç.”

Duadan sonra haberciye bir kese verilmesini emredip sırtını sıvazladı:

“Berhüdar ol. Var, imdi istirahat eyle, Rumeli’ye bizimle geçersin.”

¹³ İlk Kazasker Çandarlı Kara Halil’in ailesi Sivrihisar’ın Cendere köyü halkından olup buna izafeten “Cendereli Kara Halil” denmiş sonra “Cendere” sanı galat olarak “Çandarlı”ya inkılâp etmiştir.

Osmanlı Devlet teşkilatında kazaskerlikten başka bir de “mesned-i iftâ” denilen “müftülük” makamı vardır ki başmüftülük demek olan bu makama 1424’de ilk olarak Mevlana Şemsüddin-i Fenâri tayin edilmiştir. Bu zat Osmanlı Devleti’nin ilk “şeyhül-İslâm”ı sayılır. Demek oluyor ki adına “meşihat-ı İslâmiye” de denilen şeyhül-İslâmlık makamı, kazaskerlikten 63 sene sonra ihdas edilmiştir. Önceleri kazaskerlik daha üstün bir makam iken zamanla şeyhül-İslâmlık ehemmiyet kazanarak ilmiye mesleğinin en büyük makamı haline gelmiştir. Osmanlı Devleti’nde Rumeli ve Anadolu Kazaskeri olmak üzere, daima iki kazasker; ama tek şeyhül-İslâm bulunmuştur.

Beylerbeyliğine gelince ilk defa bu makama Orhan Gazi’nin kardeşi Alâüddin Paşa tayin edilmiş, onun vefatıyla boşalınca Orhan Gazi’nin oğlu Süleyman Paşa beylerbeyi olmuştur. Onun vefatından sonra ise makama Şehzade Murad getirilmiştir. Şehzade Murad hükümdar olduğunda, hanedanda yetişkin bir şehzade bulunmadığına göre, beylerbeyliği makamı hanedan dışından olan Lala Şahin Bey’le (sonra paşa) doldurulmuştur. Demek oluyor ki Osmanlı Hanedanı dışından gelen ilk beylerbeyi Şahin Bey’dir.

¹⁴ Padişahın yüzüne bakarak konuşmak saygısızlık sayılırdı.

EDİRNE'YE SEFER VAR

Padişahın gözleri Edirne'ye çevrilmişti, kılıcı da... Bir rüyanın ortasında sayıklar gibiydi:

“Lalam, Beylerbeyim Şahin Paşa, bir miktar leşkerle önden git. Hacı İlbey'e mülâki olup Edirne'yi muhasara eyle. Biz dahi kalan kuvveti hazır eder, gelir, Edirne önünde buluşuruz. Allah muînin olsun.”

Bir haftaya varmadan Lala Şahin, kuvvetleriyle Bursa'dan ayrıldı. Bir müddet sonra da Padişah, atlı ve yaya askerleriyle tuğ kaldırdı. Mehterin cenk havaları ve mollaların coşkun tekbir sedaları arasında Rumeli seferine çıktı. Bunun baht savaşı olduğunu biliyordu. Ya Bizans'ı tâbi bir hükümet haline getirecek veya Osmanlı'nın namı, şanı silinecekti. Bu yüzden her adımını hesaplı atıyor, her hareketine dikkat ediyordu.

Rumeli'yi geçişinde yaptığı ilk iş, ağabeyi Süleyman Paşa'nın mezarını ziyaret etmek oldu. Duadan sonra, ağabeyinin manevî huzurunda bir söz verdi:

“Başlattığı Rumeli fethini Allah'ın izni ve yardımıyla

tamamlayıp küffar sinene kadar kılıcımızı kınına sokmayacağız.”

Biri, hizmetlerini gelecek nesillerin vefasına emanet edip ebedî dünyasına çekilen, diğeri ise kafasında planladığı fetihlerin ateşini yüreğinde tutuşturan iki kardeşin ebediyet köprüsünde buluşması, gözleri yaşartacak bir tablo meydana getirmişti. Hıçkırarak ağlamamak için tekbirin ruh fırtınasını dindiren asudeliğine sığındılar. Bolayır Tepesi bir zaman inim inim inledi. Arından Padişahın emri cınladı:

“Edirne bizi bekler, haydi ileriii!”

O hızla, önüne çıkan Nitz Kalesi'ni (Hoca Sadüddin'e göre Bontoz-Bentuz Kalesi) kısa bir muhasaradan sonra fethedilip Çorlu (Bizanslılar Tzurulon derlerdi) üstüne düştü.

Çorlu Tekfuruna teslim teklifini yapmak üzere bir elçi çıkardı:

“Teslim olursanız malınız ve canınız bağışlanıp yakınlarınızla dilediğiniz yere gitmenize ruhsat verilecek. İslâm dinine girdiğiniz takdirde bizlerden biri olup bizlerden biri gibi muamele göreceksiniz. Yok, eğer mukavemete yeltenirseniz kalenizi başınıza yıkar, taş taş üstüne bırakmayız!”

Teklif reddedildi. Osmanlı elçisi bir sürü hakaret dinledikten sonra, öfkesi burnunda ordugâha döndü:

“Koca kâfir etti edeceğini, Padişahım! Ölmüş anamdan başlayıp yedi ceddimi ayağa kaldırdı. Destur verin, haddini bildireyim.”

“Haddini nasıl bildireceksin? Tek başına kaleyi almaya mı niyetlisin yoksa?”

“Marifet insan kalabalığında değil, yürek yağında ve pazu bağındadır, Padişahım, destur verdinse bir yolunu bulurum elbet.”

“Hele bul gel ki sırtını sıvazlayıp aferinler çekelim.”

Birkaç gün geçti. Sultan Murad bu birkaç gün içinde birkaç taarruz yaptırdı. Fakat kale çok sağlamdı ve iyi korunuyordu. Taarruzlar başarısızlıkla neticelendi.

Askerin ümitsizliğe kapıldığı bir sırada biri sessizce kale duvarına sokulmuştu. Bu, Padişahın teslim teklifi için kaleye gönderdiği elçiden başkası değildi. Mazgalların birinde Çorlu Tekfuru’nun başını görmüş, tanımıştı. Yeterince yaklaştığına kanaati gelince yayını hazırladı. Çelik uçlu oku kirişe yerleştirdi. İçinden “Bismillah, ya Allah!” çekti. Maharetini imanıyla buluşturup sebep okunu burçlara saldı. Ok sanki meleklerin görünmez elleriyle götürülüp Çorlu Tekfuru’nun gözüne saplandı. Burçlardan bir feryat koptu:

“Yandım!”

Kalenin altında bir sevinç sayhası yükseldi:

“Vurdum kâfiri!”

Ok yağmurunun altından geri döndü. Sapasağlamdı. Dönerken ayaklarını yere bastığından emin değildi. “Uçtum geldim” demeyi de kendisine yakıştırmadığından susuyor, olanları görüp tebrik yağdıranlara boş gözlerle bakmakla yetiniyordu.

Hadise Sultan Murad’a ulaştı. Yerinden zıpkın gibi fırladı:

“Denecekse böylesine yiğit denir. Bize başsız kalmış bir kaleyi almak düştü. Ne durursuz ha beylerim, paşalarım, bundan gayrı fırsat olur mu? Kale bizim, içindekiler asker kullarıdır. Yürüyün!”

Yiğitlikte pişmiş askerler, göz açıp kapayıncaya kadar bir zaman içinde hisarın duvarlarına tırmanarak¹⁵ kaleyi fethettiler. Sıcağı sıcağına Mezelli (Hoca Sadüddin Misilli Kalesi yazıyor) Kalesini de aldılar. Ordu-yu hümâyûn Arkadiopolis’e (Lüleburgaz) kadar ilerledi. Bir süre sonra Evranos Bey’le Hacı İlbey de gelip Padişaha katıldılar. İkisi de sevinçten uçuyordu. Büyük müjdelilerle Padişahın huzuruna çıkmanın mutluluğunu yaşıyorlardı. Padişah haber sorunca Evranos Gazi söz aldı:

“Allah’ın izni, İslâm leşkerinin gayreti ve Padişahımın duasıyla nice kaleler zapt edip düşmana aman vermedim. Padişahıma önce bildirdiğim üzere Keşan Kalesi’ni aldım. Küffar, arz başına göçmüş gibi şaşkına dönüp telef oldu.”

Sultan Murad Hacı İlbey’e döndü:

“Senin de parlak zaferlerle döndüğünü biliyoruz. Kâfir milletin Megri-Marki dediği, bizim Dede ağacı olarak isimlendirmek istediğimiz kasaba ve limanı zapt ettikten sonra yine kâfir milletin Didimatihon dediği Dimetoka’yı fethyledin. Hizmetlerinizden memnun ve mesruruz, Cenab-ı Hak da sizleri iki cihanda mesrur eylesin. Gaziler, gazanız mübarek ola!”

Bir ağızdan karşılık verdiler:

“Padişahımız, uğruna canımız feda!”

Sultan Murad’ın gözleri, altın simli kabında duran Kur’-ân-ı Kerim’e gitti. Hasretle iç çekti:

“Bizim dahi Rabbimizin uğruna canımız feda. Lala Şahin Paşamız da gelsin ki Edirne fethi için meşveret edelim.”

¹⁵ Hoca Sadüddin, *Tâcü’t-Tevârih* (İstanbul: MEB., 1974).

EDİRNE DÜŞTÜ

Sözün sonunda giren nöbetçi, Lala Şahin Paşa'nın geldiğini, huzura kabul edilmek için beklediğini bildirdi. Padişah, Lala Şahin Paşa'nın içeriye alınmasını emrettikten sonra bütün kumandanların meşveret divanına çağrılmasını ferman eyledi. Herkes gelince Padişah divanı açıldı. Kısa süren müzakerede Edirne'nin fetih kararı teyid edildi. Lala Şahin Paşa'nın emrine mühimce bir kuvvet verilip Edirne muhasarasına gönderildi. Bulgarların, Edirne'ye yardım etmeleri ihtimaline binaen, sağ cenahtan Karadeniz Sahili'ne doğru kuvvet sevk edildi. Bu kuvvetler Kırkkilise adıyla anılan Kırklareli'yi fetihle de görevli bulunuyorlardı. Ayrıca Serez ve Drama taraflarında bulunan Sırpların savaşa müdahaleleri de düşünülerek Evranos Gazi, kuvvetleriyle sol tarafı korumaya memur edilip Dimetoka'nın batısına yollandı. Böylece müdafaa tertibatı, taarruz tertibatıyla birlikte alınmış, hiçbir kanatta boşluk bırakılmamıştı.

Edirne muhafızı (Bazı tarihlerimizde adı, Adriya, bazılarında Adrenos diye geçer, ama bunun şehir adından gelme ihtimali vardır) Osmanlı Ordusu'nu bir meydan savaşıyla püskürtme isteğine kapıldı.

“Başaramazsam, mağlubiyet tatmamış Osmanlı Ordusu karşısındaki başarısızlığım itibarımı zedelemeyiz, ama bir de başarırırsam, bu bir mu'cize olur,” diyordu.

Fakat Tekfurun beklediği “mu'cize” asla olmadı. Lala Şahin Paşa kuvvetleriyle Sazlıdere mevkiinde (Babaeski ve Pınarhisar arasındadır) karşılaştı. Kısa, fakat kanlı bir çarpışma oldu. Düşman korkunç şekilde bozuldu. Tekfur vaktinde kaçıp Edirne'ye sığındı. Kapılara kilit üstüne kilit vurdurdu. Fakat hâlâ kendisini emniyette hissetmiyordu. Müthiş bir paniğe kapılmıştı. Edirne Kalesi'nin, canını koruyabileceğinden artık emin değildi. Müthiş korkusunu arttırmak istercesine bu sırada, Padişahın da Edirne önlerine geldiğini bildirdiler. Ne yapacağını büsbütün şaşırdı. Kafasını çatlatırcasına düşünüp bir kurtuluş yolu aradı. Nihayet Meriç Nehri'nin suyunun kabardığını hatırlayabildi. Bir gece yarısı, karısını, yakınlarını alarak kayığa bindi ve Enez (Aynoz) tarafına sıvıştı. Edirne halkı ertesi gün, kale muhafızının kaçtığını öğrendi. Padişaha elçi gönderip teslim olacaklarını bildirdiler.

“Lütuf buyurup canımızı bağışlarsa ömrümüzce minnettar oluruz.”

Bu isteğe karşı Padişahın cevabı şu oldu:

“Biz buraya can almaya değil, Adrenos'u Edirne, Kostantinopolis'i İslâmbol yapmağa geldik. Edirne'yi almakla Bizans'ın önünü Karadeniz'e doğru aşılmaz bir

duvarla ördük, Rumeli'den (Balkanlar'dan) Bizans'a gelecek akınları burada göğüsleyip yardım yolunu burada keseceğiz. Bizans'ı yarı çürük halde, fethe gücümüz yetene kadar, bizim yetmezse, yetecek olanlar gelene kadar muhafaza edeceğiz. Canları kendilerinin olsun. Kimsenin kılına dokunulmasın. Mukavemet edenlerin dışında kimseyle uğraşılmasın. Biz yerleşmeye geldik, eğleşmeye değil."

Kapılar ardına kadar açıldı ve muzaffer ordu, başlarında şanlı padişahları Sultan Birinci Murad olduğu halde Edirne'ye girdi (1361).

Fethedilen şehrin en büyük kilisesini camiye çevirmek kutsi bir anane haline gelmişti. Edirne'de de o yapıldı. En büyük kilise camiye çevrildi ve ezân-ı Muhammedî okundu, sala verildi. Bu zaferle Bizans biraz daha çürüyor, biraz daha büzülüyor, kabuğuna biraz daha çekilip büsbütün içine kapanıyordu. İmparator ister istemez, sıranın nereye geldiğini düşünüyor, düşündükçe de ürperiyordu. Çünkü İslâm ordusunda "Feth-i Mübin" aşkını tutuşturan kıvılcımı o da biliyordu.

MÜSLÜMAN EDİRNE

Edirne'nin fethi, Osmanlı tarihinde Bursa'nın fethi gibi büyük bir dönüm noktasıdır. Bursa'nın fethi, Osmanlılara Anadolu'dan Bizans'ın kökünü kazıma imkânı sağlamış, Kayı Han Aşireti'ni uç beyliğine yükseltip devlet kapısını açmıştır. Edirne fethi ise Osmanlı Devleti'nin önüne İstanbul'u sermiş, devleti imparatorluk seviyesine çıkaracak yüksek merdivenin ilk basamaklarını döşemiştir.

Osman Gazi ile Orhan Gazi'nin fetihleri nasıl ki rasgele fetihler değilse Sultan I. Murad'ın Edirne öncesi ve sonrasında yaptığı fetihler de rasgele değildi. Her şey, ta Osman Gazi'den intikal eden ince bir planın zaman ve zemine göre tatbiki şeklindedir. Bu planın ana hatları Hazreti Peygamberin (a.s.m.) Kostantiniye fethini müjdeleyen hadis-i şerifiyle çizilmiştir. Denilebilir ki Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesine çıkması, bu hadis-i şerifin ışığında olmuştur.

Fethin manevî mesnetlerini incelerken bu mevzu üstünde biraz daha fazla durma vadiyle şimdilik kapatıyoruz.

Edirne fethedildiğinde mezbelelikten farksızdı. Ağır vergiler altında ezilen ve sömürülen ahali, oturdukları evleri bile kendi hallerine terk etmiş, kiliseler yıkılmaya bırakılmıştır. Oturulabilecek tek bina, Osmanlı kaynaklarında adı Adrenos yahut Adriya olarak geçen Edirne Muhafızı'nın konağıydı. Padişah bu konağı İslâmî hayat tarzına muvafık bulmadığından –haremlik-selamlık meselesi– konakta ikamet etmek istememiş, oturabileceği bir ev ve cami inşa edilmesini; Edirne'yi Lala Şahin Paşa'ya bırakıp Dimetoka'ya gitmiş, bir cami ile saray yaptırmış ve Edirne'de emrettiği inşaat bitene kadar Dimetoka'yı devlet merkezi halinde kullanmıştır.

Edirne niçin haraptı? Trakya'nın merkezi ve Bizans'ın İstanbul'dan sonra ikinci büyük şehri Edirne neden çürümeye terk edilmişti? Tunca ile Meriç Nehri'nin kavşağında, Balkan yollarının birleştiği noktada ve İstanbul-Viyana yolu üzerinde bulunuyordu. Bu yolun askerî ve ticarî ehemmiyeti taşıması ayrı bir hususiye-tiydi. Hammer'in bile öve öve bitiremediği, Mısır gülsuyuyla rekabet eden gülsuyu, İran gülyağıyla rekabet eden gülyağı, Suriye sabunuyla rekabet eden sabunu ile sanayiî, üstelik reçelleri, şekerlemeleri, şurupları¹⁶ ve meşhur Trakya Ovası'nın bire bin veren ürünleriyle ziraî ehemmiyeti haiz bu belde niçin perişandı?

Sorunun cevabı kısadır: Çünkü Bizans perişandı. Bi-

¹⁶ Hammer, c. 1, ss. 203–204.

zans dıştan güçlü, içten göçüktü. Kendi çürümüşlüğü-nü, tabi vilayet ve kalelere de bulaştırmış, halkın alın teri imparatorluk mücadelelerine silah, imparatorun eğlence gecelerine kadeh ve yakut olmuştu.

Sultan Murad Edirne'yi almakla sadece askerî ve ticarî ehemmiyeti haiz bir üs temin etmiş olmuyor, aynı zamanda Bizans'ı Edirne ve civarının gelirlerinden mahrum etmek suretiyle imparatorluğun maliyesini kökünden sarsıyordu. Bizans hazinesi, Selanik ve İstanbul gümrük resimleriyle belediye varidatına münhasır kalıyordu.¹⁷ Bizans İmparatoru Beşinci Yoannis Paleologos, elbette Edirne'yi geri almanın bin türlü yolunu arıyaktı. Ricaları, hatta yalvarmaları, Murad Hüdavendigâr'ın sert tepkisine toslayarak eridi: “Biz,” diyordu. “Edirne'yi insan kanı, insan canı pahasına aldık, nazarı-mızda bir damla Müslüman kanı Bizans'ın bütün hazinelerinden daha değerlidir.”

Bir yandan da fethettiği yerlere süratle Müslümanları iskân ediyordu. Sultan Murad'ın iskân siyaseti, tek kelime ile dâhiyane idi. Edirne fethinin hemen akabinde Cenevizlilerle bir antlaşma yaptı. Ceneviz gemileri, 60 bin altın karşılığında, Rumeli'ye Müslüman nüfus taşıyacaktı. Bu suretle Rumeli Müslümanlaştırılmış oldu.

Ayrıca Rumeli'nin yeni sahipleri Osmanlılar, adalet anlayışları, insan severlikleri, müsamahaları ile yerli halkın da sevgi ve saygısını kazandılar. Yerli halk ilk defa insani hakların farkına ve tadına vardı. Müslüman-

¹⁷ Uzunçarşılı, c. 1, s. 166.

larla kaynaştı. “Bizans askerlerinin püsküllü miğferlerine, Osmanlı yiğitlerinin sarığını tercih” eder oldu. Bu sebeptendir ki Bizans İmparatoru’nun Venedik Doçu Lorenzo Çelsi ile anlaşıp Rumeli’de karışıklık ve isyan çıkarma hareketi (1361) akim kaldı. Çaresiz kalan İmparator, kendisine müttefik bulma ümidiyle Avrupa’ya gitti. Oradan Macaristan’a geçerek Kral Layoş’u ziyaret etti. Yalvardı. Hatta yardım edilecek olursa Katolik mezhebine geçerek Ortodoksluğu terk edeceği vadinde bulundu.

Vaktiyle, Osmanogulları karşısında aciz kalan Bizans İmparatoru (eski) Mihail Paleologos da (1261–1282) Papanın önüne diz çöküp yardım verirse Katolik olacağını söylemişti. Ondan sonra bu hadise birkaç kere vuku bulduğuna göre imparatorlar, Osmanlılardan çok korkuyor, İstanbul’un bir gün elinden çıkacağına inanıyor, bu kâbus yüzünden, dinî inançlarını siyâsî menfaatleri için kullanmakta beis görmüyorlardı.

Nitekim Sultan İkinci Mehmed’in, Peygamber (a.s.m.) müjdesine mazhar ordusu İstanbul üstüne yürürken, İmparator, Ortodoks Kilisesi’yle Katolik Kilisesi’ni birleştirmeye çalışıyordu. Bazı devlet adamlarıyla halkın tamamı ise bu birleşmeye karşı şiddetli tepki gösteriyor, imparatorluğun en yüksek rütbeli kardinali “İstanbul’da Latin serpuşu görmektense Osmanlı sarığı görmeyi tercih ettiğini” haykırıyordu.

Bu da gösteriyor ki Bizans imparatorları, bazılarının iddia ettiği gibi oturup fethi beklememişler; aksine, mezhep değiştirmek dâhil (ki o günün şartlarında ve Hıristiyanlıkta mezhep değiştirmek din değiştirmekten

beter sayılıyordu) her türlü tedbire tevessül etmişler, lakin alın yazısını değiştirememişler, hadis-i şerifin hükmünü önleyememişlerdir.

Daha önce ve sonra, Osmanlı tehlikesini bertaraf etmek için mezhep değiştirmeyi (din değiştirmeyi) çare olarak gören imparatorlara, 1361’de Yoannis Paleologos da katıldı. Daha sonra aynı teşebbüste tekrar bulunacak, fakat fetih meşalesini yüreklerini zafer burcunda yakmış serdengeçtileri durduramayacaktır. Nitekim de durduramamıştır.

Zira tarihin esrarengiz olmayan çehresinde pırıl pırıl parlayan zaferlerimizin nurunda, bir İlâhî takdiri açıkça okumaktayız. Her fethin manevî temelini teşkil eden İlâ-yı kelimetullah mefkûresi, Allah’ın rahmetini celp etmiş, bu engin rahmet hazinesinde Müslümanlar “Feth-i Mübine” yürümüştür.

Birkaç misal zikretmeden geçemeyeceğiz...

İLÂHÎ TECELLİLER

Moğolların Azerbaycan'ı ve bütün Anadolu'yu kapsıp kavurdıkları bir sırada, büyük İslâm devletleri gümbür gümbür yıkılırken vakanüvislerin adından dahi bahsetmeye lüzum görmeyeceği kadar küçücük bir yeri alan Kayı Han Aşireti'nin çok kısa denebilecek bir zaman kesiti içinde beyliğe, oradan da devlet burcuna tırmanması, tesadüfe hamledilebilir mi?

Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra, Anadolu'da türeyen beyliklerin en küçüğü olan Osmanlı Beyliği'nin civardaki Bizans Kaleleri ile etraftaki Türk Beyliklerini yine çok kısa bir zaman şeridinde hudutları içine katması, tesadüfe verilebilir mi?

İlk Rumeli'ye geçişte (1354) kuvvetli bir zelzele olması ve Osmanlıların Gelibolu Yarımadası'nda fethetmek istedikleri kalelerin yıkılması ile fethin kolayca gerçekleşmesi tesadüf kabul edilebilir mi?¹⁸

¹⁸ Müverrihlerimiz bu zelzeleden bahseder ve bunu Allah'ın yardımına hamleder.

Sultan Murad'ın Rumeli'ye yerleşme planları yaptığı bir sırada, Osmanlı'yı Rumeli'ye sokmayacak yegâne güç olan Bulgaristan'ın taht kavgalarına, isyanlara sahne olmasıyla tesirsiz hale gelmesi tesadüfle izah edilebilir mi?

Bu mevzuu biraz daha açmak niyetindeyiz. Sultan Birinci Murad'ın Rumeli'ye geçişi günlerinde Bulgar tahtında İvan Aleksandr Asen oturuyordu. Osmanlıların Edirne ile Felibe'yi (1363) fethetmeleri, Bulgarları da endişeye sevk etmişti. Kral Aleksandr, fetihden bir süre sonra harekete geçti. 1362 ile 1363 yıllarında Kırkkilise'yi (Kırklareli), Midye'yi, Pınarhisar'ı ve Vize'yi geri aldığından bahsedilir. Mücadeleci ve harpçi bir mizaca sahip olan Kral Aleksandr, bu gidişle, Osmanlıları hayli uğraştıracığa benziyordu. Kuvvetlerini Bizans kuvvetleriyle de birleştirir ve hele diğer Balkan Ülkelerinden destek alırsa Osmanlıların karşısına çok güçlü bir Haçlı Ordusu çıkacaktı.

İlâhî ikram burada Osmanoğulları'nın bir kere daha imdadına yetişti. Aleksandr öldü. Büyük oğlu Mihail Asen ile ikinci oğlu İvan Asen arasında korkunç bir taht kavgası başladı. Bulgaristan köşe bucak karıştı. Asker yağmacılığa bulaştı. Halk yer yer ayaklandı. Bazı bölge valileri istiklal sevdasına düşüp kendi hesaplarına savaşarak kargaşayı büyüttüler. Bulgaristan sükûnete kavuştuğu zaman ise Trakya'da Osmanlı fütuhatı hemen hemen tamamlanmış; yerli halk Osmanlılara ısınmış, ayrıca büyük ölçüde Müslüman nüfus iskân edilmek suretiyle bölge İslâmlaştırılmıştı. Bugün “evlad-ı fatihan”

dediğimiz nesil, o günlerde Anadolu'dan getirilip Trakya'ya yerleştirilenlerin torunlarıdır.

Son bir misal daha arz ediyoruz. Hatırlayacağınız üzere Aksak Timur'un Ankara Savaşı'nı kazanmasından sonra Osmanlı Devleti on bir yıl müddetle başsız kaldı. Şehzadelerin taht kavgalarına sahne oldu. O hale geldi ki düzenli, kararlı, küçük bir ordu tarafından kemirilebilir, hatta yok edilebilirdi. Ondan bir süre önce, Yıldırım Bayezid'in üzerine 130-150 bin kişilik bir haçlı ordusu göndererek Osmanlıları Avrupa'dan sürüp çıkarmak isteyen Avrupa, bu on bir yıllık kargaşa döneminde tırnağını dahi göstermedi. Sebebi neydi? Avrupa, Osmanlıların'nın yaşamasını mı istiyordu? Osmanlıların haline acıyor muydu?

Böyle bir iddia serd etmek sadece gülünç olur. Avrupa, Osmanlılara ne acıyor ne de Osmanlıların'nın yaşamasını istiyordu. Elinden gelse bir kaşık suda boğardı. Nitekim bunun misalleri tarihte pek çoktur. Ama o karışıklık döneminde bir ordu düzenleyecek gücü ve zemini kaçırmıştı. Yıldırım Bayezid'in üzerine Haçlı Orduları düzenleyip sevk etmede pek mahir olan Macar Kralı Sigismund –"Büyük" diye anılır ya, Osmanlılarla giriştiği bütün savaşları kaybederek cüceliğini tescil ettirdiği halde, nasıl büyüdüğünü anlamak mümkün değildir– onun en kuvvetli yardımcıları da Fransız asilzadeleriydi. Sigismund, Niğbolu Savaşı'nda perişan halde kaçarken çekilme yolunun Osmanlı süvarileri tarafından tutulması üzerine kestirmeden Macaristan'a gidemedi. Tuna'dan bir gemiyle Karadeniz'e çıktı. Rodos Başşövalyesi beraberindeydi. Birlikte Rodos'a gittiler.

Yol hayli uzamış, Sigismund Macaristan'a döndüğünde krallığın elinden çıktığını görmüştü. Macaristan topraklarına ayak basar basmaz yakalanıp zindana atılmıştı. Kurtulup tekrar tacına kavuştuğunda ise Almanya ile başı belaya girdi. Osmanlılar, Sultan Çelebi Mehmed'in etrafında yeniden birlik ve beraberliğe kavuşuncaya kadar uğraştı, durdu.

Öte yandan en halis müttefiki Fransızlar da o sıralarda, Fransa Kralı bulunan Altıncı Charles'ın günden güne artan deliliği ile meşguldüler. Fransa'da otorite zayıflamış, iç ve dış gaileler sökün etmişti. Bu durumda Macaristan Kralı Sigismund'un ne Osmanlılarla uğraşmaya vakti vardı ne de uğraşmaya niyetlense Fransız asillerinden yardım görebilirdi. O taraflarda işler yoluna girdiği zaman da Osmanlılar toparlanmış, güçlenmiş, eskisinden daha büyük bir azimle fetih yolunu yeniden tutmuşlardı. Yeni haçlı denemeleri bütün bunlardan dolayı neticesiz kaldı.

Kötek üstüne kötek yiyip bazen topraklarından bir bölümünü, bazen de ülkelerinin tamamını verdiler, teşebbüslerini hüsrarla noktaladılar.

Bu kadar tesadüfün bir araya gelmesi, elbette işin içinde İlâhî bir sevk (yönlendirme), elbette bir rahmet tecellisi aramak lazımdır. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki Osmanlılar, başından beri halis niyetleri, İslâmiyet'e bağlılıkları, samimi imanlarıyla rahmete layık olduklarını ispat etmişler ve en az dört yüz sene İslâm'ın bayraktarlığını yapma şerefini kazanmışlardır. Nice İmparatorluklar yerle bir olduğu halde, Osmanlı cihan devleti, kendi ruhundan Türkiye Cumhuriyeti'ni çıkarmış,

teşbihte hata olmazsa öldüğü yerde dirilmiştir. Bunun dâhi, İlâhi bir tecelli olarak kabul edilmesi ve sebebinin, dört yüz yıl müddetle İslâm'a bayraktarlık etmesinde aranması iktiza eder, kanaatindeyiz.

Aynı tecelliye Osmanlı Devleti'nin teşekkül safhasında da rastlıyoruz. Selçuklu Devleti, tarihî misyonunu tamamlamış olarak –ki Selçuklu'nun tarihî misyonu Anadolu'nun İslâmlaşmasıdır– tarih sahnesinden çekilirken yerini boş bırakmıyor, Osmanlı Devleti'ne terk ediyordu. Âdeta bir bayrak yarışıydı. Bayraktarlar kendi metrelerini koştuktan, görevini tamamladıktan sonra, bayrağı taze bir kuvvete devrediyor, böylece inanç bayrağı daima yükseklerde dalgalanıp fetihlere açılıyordu.

Söz buraya gelip dayanmışken fetihlerin manevî temelleri üstünde biraz olsun durmak, faydalı olacaktır.

FETHİN MANEVÎ TEMELLERİ

Ye'cüc-Me'cüc (Moğol) istilâsının cihan tarihine, hususan İslâm tarihine –san'at, estetik, ilim, kültür v.s. cihetinden– verdiği büyük zararların yanı sıra, farkında olmadığı tek bir hizmeti vardı ki bu, Kayı Han Aşireti'ni eski topraklarını terk zorunda bırakıp Anadolu ile buluşmaya sevk etmesi hadisesidir. Bu buluşma neticesinde dünya örneği bir millet vücuda gelmiştir. Bu millet, başlangıçta bir ümmet şuuru içinde vecd tefekkürüne gönül bağlamış, mimarîde, edebiyatta, ilimde, san'atta, askerlikte, kısacası bütün cemiyet katlarında teessüs ettirdiği teşkilâtlarda ifadesini bulmuş, devrin cehaletini, karanlığını yırtmış; askerî fütuhatına muvazi olarak, ilim ve medeniyet sahasında da engin ufuklar açmıştır. Tarihin şahit olduğu en mükemmel medeniyetlerden birini abideleştirmeye muvaffak olmuştur.

Bu muvaffakiyetin ilhamı, hiç şüphesiz, Kur'an-ı Kerim'in Müslüman'ı cihad vazifesiyle mükellef kılan âyetlerinden gelir.

Vaktiyle Anadolu'ya taşan göçmen selinin içinde kaybolmuş Kayı Han Aşireti'nin, başlangıçta böyle bir niyeti olup olmadığı meçhuldür. Aşiret Anadolu ile kucaklaşmış, vakta ki birbirlerini tanımadan seven iki hasretli gibi buluşmuşlar, şimşek orada çakmıştır ve orada Kayı Han Aşireti'nin istikbale akan yolu aydınlanmıştır.

Kayı Han Aşireti'nin Anadolu'nun doğusundan kalıp batısına yürümesini tesadüfe hamletmek mümkün olmasa gerekir. Hatta mantığı zorlayan bir vakiadır. Zira küçük bir aşiret için Anadolu'nun batısı tehlikeli durumdadır. Çünkü Batıda Bizans vardır. Bizans Tekfur-ları'nın (askerî valiler) muhkem kaleleri vardır. Bununla birlikte Kayı Han Aşireti, işaret almış gibi kaderine doğru yürümüş; yürümüş değil yürütülmüştür.

Yine kaderin hükmü ki Yassıçemen mevkiinde çarpışan iki büyük ordu ile karşılaşmışlar, bir tarafın Selçuklu diğer tarafın Moğol olduğunu anlamalarıyla derhal Selçuklu tarafını tutmuşlardır. Harbin en şaşı, ama en yorgun zamanında işe karışan cıva gibi akıcı dört yüz Kayılı yiğit, neticeye tesir ederek Selçuklular'ı hezimet noktasından alıp zafere ulaştırmıştır. Bu tevafuk Selçuk Sultanı'nı, Kayı Han Aşireti'yle tanıştırmayı itibariyle mühimdir. Zira o devirde, Anadolu'nun hemen hemen bütününe mutlak surette hâkim bulunan Selçuklu'nun müsaadesi olmadan Anadolu'ya yerleşmek imkânsızdır. Bu şahane tevafuk sayesinde Kayı Han Aşireti Anadolu'ya yerleşme imtiyazını elde etmiştir ve gidip Söğüt ile Domaniç arasında yurt tutmuştur.

DEVLET FİKRİ

Gerçi Osmanlı Hükümdarları içinde Ertuğrul Gazi'nin adı geçmez. Türk tarihi bu mühim simayı Osman Bey'in babası olarak selamlamakla yetinir. Şu var ki hadiselerin, tarihî seyrinde –tabii, alaca karanlıkta– yapabildiğimiz tespitlere göre Ertuğrul Gazi, yalnız Osman Bey'in babası değil, devlet fikrinin de babasıdır.

Bunu tarihî vesikalara bağlayabilecek durumda değiliz. Zira Osmanlı Devleti'nin kuruluş safhaları hâlâ el yordamıyla yazılmaktadır. Kaldı ki devletin resmen kurulmuş olması başkadır. Bizim buradaki iddiamız, devlet fikrinin Ertuğrul Gazi ile başladığı ve hayatı boyunca bu fikri fiiliyata irca edecek çalışmalar yaptığıdır.

Ertuğrul Gazi'ye izafe edilen sayısız rüyadan bir tanesi şudur: Bir kazanda su kaynamaktadır. Sular önce fokurdamaya, ardından taşmaya başlar. Öylesine taşar ki derya olup her tarafı kaplar. Dünya, Ertuğrul Gazi'nin kazanından taşan deryanın altında kalır.

Rüyanın tesirinde kalan Ertuğrul Gazi, rüya tabiriyle meşhur birine hemen rüyasını tabir ettirir. Rüyadan çıkarılan mana kısaca şöyledir:

“Devlet görünür, Ertuğrul Beyim. Torunların büyük cenkler yapıp muazzam zaferler kazanarak yürüyecekler. Yol senindir Ertuğrul Beyim.”¹⁹

Ayrıca bazı müverrihleri Osman Gazi’ye (mesela Neşri, yaprak: 24) bazılarının (mesela Hammer’in) Ertuğrul Gazi’ye izafe ettikleri bir rüya daha vardı ki hakikatle pek iç içedir. Buna göre Ertuğrul Gazi takvasıyla meşhur birinin evinde misafirdir. Yatmak vakti gelince ev sahibi tarafından odasına götürülür. Ev sahibi dolabından bir kitap çıkarıp daha yüksek bir yere koyar. Ertuğrul Gazi merak içinde kitabın mahiyetini sorar. Ahirzaman Peygamberine (a.s.m.) gönderilen Allah kelâmı olduğunu öğrenince sabaha kadar ayakta okur. Nihayet yorgun düşüp namazdan sonra biraz uyumaya çekilir. Bu sırada kulaklarında bir ses uğuldar: “Madem ki benim Kelâm-ı Kadîmimi bu kadar hürmetle okudun, çocuğun, çocuğunun çocuğu nesilden nesile şanlı ve şerefli olacaklardır.”²⁰

Nakledeceğimiz hadiseye gelince Ermeni derbendinde vukua gelmiştir. Derbendi geçmek üzere Ertuğrul Gazi’nin başı üzerinde uçan bir humâ kuşunun gölge yaptığını gören Abdal Kumral isimli sofi derviş, onun şanlı istikbalini sezmiş, torunlarının Akdeniz’i, Karadeniz’i, Avrupa ile Asya’yı eline geçireceğini keşfetmiştir.²¹

Kim bilir rüya yorumları ve bu tarz beyanlarıyla Ertuğrul Gazi’yi, devlet fikrine belki de bu gazi dervişler, Horasan erenleri, şeyhler, Ahiler inandırmıştır.

¹⁹ Yavuz Bahadıroğlu, *Osman Gazi* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2006), s. 13.

²⁰ Hammer, c.1, s. 67.

²¹ A.g.e., c. 1, s. 67.

AHİLER, ALP ERENLER, GAZİ DERVİŞLER

Osmanlı Devleti’nin, bilhassa kuruluş vetiresinde, topluluğu irşadın yanı sıra, sevk ve idare ettiklerini bildiğimiz maneviyat ehlinin rolü son derece mühimdir.

Misyonuna vâkıf bulunduğumuz bu maneviyat ehlinin ayrı bir kitapta incelenmesi ve etbâıyla ortaya konması arzumuzun modern tarihçinin vicdan emanethanesine havale edip şu kadarın belirtelim ki Cengiz istilasıyla bir gayb işareti almış gibi guruplar halinde Anadolu içlerine akan Ahiler, Horasan erenleri, Alpler, Gazi dervişler ve sair isimlerle yâd olunan maneviyat ehli, bir tasavvuf anlayışıyla mabedlere medreselere, zaviye ve tekkelere kapanmıyor; istisnasız, hayatın her safhasında kendini gösteriyordu.

Tekkede, camide, medresede, ticarete, san’atta, cephanede; sıradan insanların yanında, daha ziyade önünde hep onları görürüz. Şeyhler beylerin meclisinde gele-

ceğe ışık tutarken Alpler, at sırtında doludizgin geleceğe yürüyor; dervişler vaazlarıyla “devlet-i ebed müddet” mefkûresini aşıyor. Ahiler, ticareti sistematığe bağlayıp peygamber mesleğini aslına arca ediyorlardı. Ferdiyetçilik ortadan kalkmış, “Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için” anlayışı en yüksek idrak noktasına ulaşmıştı. “Ben” yok, “Biz” vardı. “Ben”deki enaniyet, ferdiyet, egoizm, “Biz”deki cevherin ümmet şuurunda kilitleşmiş, milletleşmişti.

Bir yandan Yunus’un nefesleri coştururken diğer yandan Mevlana’nın zikri kalpleri nakış nakış işliyor, Alplerin aktif dünya görüşü ile birleşip aşireti devlete ulaştırıyordu. Kısaca ifade etmek icap ederse Osmanogulları, Allah’a, tarihe ve insanlığa karşı mesuliyet ve mükellefiyetlerini çabuk idrak etmişler; bu duygu ile düşünceli, muhasebeli, ihlâslı bir cemiyet olmuşlardı. Şuuraltı hazinelerinde uyandırılıp çıkarılmış bu yüksek tansiyonlu duygulardan mücahede ruhu ve ateşli bir idealizm doğdu.²²

Bazı rehber şahsiyetler Selçuklu’dan mirastı. Bunların arasında Osmanlı’nın ruh yapısını tefekkür teknesinde yoğurma, şekillendirme ve İlâ-yı kelimetullah ile mayalama hadisesinde Yesevî, Muhyiddin Arâbî, Necmeddin Dâye, Sadreddîn-i Konevî, Mevlana Celâleddîn-i Rûmî, daha sonra Hacı Bayram Velî, Şeyh Edebâli, Çandarlı Kara Halil Molla, Dusun Fakih gibi maneviyat ehlinin büyük rolünü zikretmek büyük vefa borcudur.

²² Sâmîha Ayverdi, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*. (İstanbul: Damla Yayınevi, 1975), c. 1, s. 68.

Bunlar Anadolu’ya başıboş akan kitleleri tek cevher haline getirip “İlâ-yı kelimetullah” umdesi etrafında bütünleştiren engin inanç burcunun kaynaklarıdır.

Kimine göre Osmanlı’yı Osmanlı yapan toprak rejimidir, kimine göre devşirme usulüdür, kimine göre hanedanın siyasî ve askerî dehasıdır; kimine göre hukuk, kimine göre ekonomidir. Bize göre ise bütün bunlar vakıa olmakla birlikte Osmanlı’yı Osmanlı yapan temel unsur, diğer unsurlara istikamet verip belli noktalara kanallı eden güçtür. Bu güç İslâmî vecd ve tefekkürde izahını bulur. “İlâ-yı kelimetullah” olarak da özetlenir. Bu sihirli kelime hem gizli cevherleri açığa çıkartmış hem de kuvvetli bir aksiyon haline gelip kitleleri Kostantiniye’nin üzerine sevk etmiştir.

Bu ilgi çekici tevekkülde terbiyenin de mühim rol oynadığını unutmamak lazımdır. İslâmî terbiye, “başkalarının nefsinin kendi nefesine tercih” kaidesinde fedakâr insanlar yetiştirmiştir. Tam manasıyla vecd tefekkürünün hamurunda yoğrulan Osmanlı ahlâkı, Osmanlıyı müsamahakâr, saygılı, sevgi dolu, yürekli, yardımsever, duygulu, düşünceli ve hepsinden mühimi; bir gün mutlaka her yaptığıının hesabının sorulacağı duygusuyla kılı kırk yaran müstesna bir karakter olgunluğuna erdirmişti. Ortodoksların neden “Katolik serpuşuna Osmanlı sarığını tercih” ettiklerinin sırrı şimdi daha iyi anlaşılmıştır. Ortodokslara hiçbir hayat hakkı tanımayan, hatta onları insan dahi saymayan Katolik taassubunun yerine Osmanlı’nın, her türlü dinî inanç ve akidelerin serbestçe icrasına izin veren engin müsamaha anlayışı, elbette tercih sebebi olacak ve elbette zamanla

Almanya'dan ricacılar gelip Kanuni'ye "Almanya'yı ne zaman fethedip bizi kurtaracaksınız?" sualini, derin bir adalet hasreti içinde sorduracaktı.

Geçmişten geleceğe kurmaya çalıştığımız tefekkür köprüsünün başlangıçtan hemen sonraki bölümünü teşkil eden Sultan Birinci Murad Devri üstünde biraz daha durmak zarureti vardır. Kendi zamanı içinde, yukarıda ne gibi unsurlardan teşekkül ettiğini gördüğümüz bu müstesna koronun şefliğini liyakatle yürüten Sultan Birinci Murad, Anadolu'da Kutalmışoğlu Süleyman'ın gerçekleştirdiği Anadolu'yu İslâmlaştırma harekâtını Rumeli'de göstermiştir. Yalnız askerî fetihlere değil, iç-timaî, fikrî ve medenî fetihlere de zemin hazırlamış; mükemmel iskân siyaseti sayesinde, fetihlerini, geçici bir macera olmaktan çıkarıp Îlâ-yı kelimetullah umdesinde ibâdete çevirmiştir. "Kostantiniye elbette fetholunacaktır"²³ hadis-i şerifin müjdesinde idealize etmiştir. Bütün fetihler, onun ve ondan öncekilerin nazarında, İstanbul fethine bir köprübaşından ibarettir.

Bu köprübaşlarının en muhkemi Edirne'nin fethiyle tutulduğunda, Macar Kralı Layoş, kuzeyden Papanın teşvikiyle Balkanlar'a inerek Bulgaristan'ı Balkanlar'ı ve Bogomil mezhebinde olan Bosna'yı Katolik mezhebine sokmak için ortalığı kana bulamak suretiyle vicdanlara tahakküm etmek isterken güneyden kuzeye doğru çıkmakta olan Sultan Murad da vicdan hürriyetine, şefkat ve adalete dayanarak Rumeli'ye yerleşiyordu.²⁴

²³ Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, (Beyrut: Mektebü'l-İslâmî), c. 4, s. 335.

²⁴ Uzunçarşılı, c. 1, s. 184.

Katolik zulmünden bunalmış Balkan milletlerinin, "Dinde zorlama yoktur"²⁵ mealindeki Îlâhî emri düstur edinmiş iman ordusunu bir halaskâr olarak karşılamaları tabiidir. Nitekim bu hakikati bazı ecnebi müverrihler de kabul etmekte, mesela Gibbons şunları yazmaktadır:

"Şu vakiya itiraz edilemez ki Osmanlılar, yeni zaman içinde milliyetlerini tesis ederken dinî hürriyet umdesinin temel taşı olmak üzere vaz etmiş ilk millettir. Arkası kesilmeyen Yahudi tazibatı ve engizisyona resmen muavenet mesuliyeti lekesini asırlar esnasında Hristiyan ve Müslümanlar, Osmanlıların idaresi altında ahenk ve vifak içerisinde yaşıyorlardı."²⁶

Gibbons'un dahi tasdik zarureti hissettiği bu haki-katin öylesine bol misalleri var ki zikretmeye kalksak bu kitapçığın hacmini taşar. Aslında fethin manevî analizini yapmak da ayrı bir kitabın mevzuudur. Kısacası, Osmanlı tarihi o kadar engin, derin ve öylesine zengindir ki kitaplara sığdırmak mümkün olmamaktadır.

²⁵ Bakara Süresi, 256.

²⁶ Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, s. 163.

SIRP SINDIĞI ZAFERİ

Sultan Birinci Murad zamanında cereyan etmiş savaşların en büyüğü Kosova Savaşı ise en manalıdır. Bu savaşta, çeşitli kaynakların 60 bin, 100 bin, hatta bazı kaynakların 130 bin rakamlarıyla ifade ettiği Haçlı Ordusu, Hacı İlbey komutasında bulunan 10 bin kişilik İslâm askeri önünde bozulmuş, mahv u perişan olmuştur.

Hikâyesi şudur: Papa Beşinci Urbain'in teşviki ve Filibe'nin Osmanlılar tarafından fethi sırasında (1363) Sırbistan'a kaçmış bulunan eski Filibe muhafızının tahrikiyle Macar Kralı Birinci Layoş, Osmanlılara karşı bir Haçlı Ordusu hazırladı. Sırp Kralı beşinci Uroş'un, Bosna Kralı Tvartko'nun, Ulah Prenslerinden Bassarab ve Layko'nun desteğini kazandı. Müttefik Haçlı kuvvetleri Macar Kralı Birinci Layoş'un kumandasında Meriç'i geçip Edirne'ye yaklaştı.²⁷ Padişah o sırada Bursa'da Ana-

²⁷ "Sırp leşkri Edirne'ye yakın gelmiş iken Çirmen yanındaki şimdi ol yere Sırp Singonu (Sırp Sındığı) dirler. Ol yere konmuş idi. "Lütfi Paşa. *Tevârih-i Al-i Osman* (İstanbul: 1341), s. 34.

dolu işleriyle meşgul bulunuyordu. Rumeli Beylerbeyi Lala Şahin Paşa, durumu öğrenince telaşlandı:

"Tez Padişaha haber verilsin!" diyerek bir haberci gönderdi. Öte yandan kahraman Hacı İlbey'le görüştü:

"Tebdir nedir, İlbey? Padişaha haber saldık, lakin Anadolu işleri yakasını bırakır mı bilemeyiz. Burada da fazla leşkerimiz yok. Padişah gelmezse ümmet-i Muhammed'e ziyan gelir diye endişeleniriz."

Hacı İlbey ilerlemiş yaşından umulmayan bir heyecanla söze başladı:

"Buncağız iş için Padişahı rahatsız etmeye hacet n'ola? Rabbim aşkıçün küffarı tepeler, Meriç'e dökeriz. Tasa edilmesün, en korkunç düşman, mahiyeti meçhul düşmandır. Duyduk ki Macarlar ittifakın başını çekermiş. Nasip olursa bu cenkte onlarla ilk defa karşılaşacağız. Allah şahittir, üstümüze gelip geçeceklerine tövbe edecekler. Yalnız izin ver, leşkerimi alıp karşı çıkayım."

Lala Şahin Paşa hayretle ihtiyar serdarı dinliyordu. Savaşta bir delikanlı kesildiğini bilirdi. Fakat savaştan bahsedilirken böyle coşup gençleştiğini bilmezdi.

"Ne yapmaya karşı çıkacaksın?" diye sormaktan kendini alamadı. Hacı İlbey'in dudaklarında hafiften bir tebessüm gölgelendi:

"Tabii keşfe," dedi. "Meriç'in kıyısındaki kum taneleri kadar çokluk olduğu bildirilen küffara birkaç bin kişiyle taarruz edecek değilim. Tasa etme, İslâm leşkerini küffara kırdırmam. Şöyle bir bakıp hakiki kuvvetlerini öğreneyim yeter."

“Pekâlâ, on bin leşkerle git, vaziyete bir bak. Biz de elimizden geldiğince müdafaa tertibatı alalım. Yolun açık, gazan mübarek olsun.”

Kucaklaşıp helâlleştikten sonra ayrıldılar. Hacı İlbey yanına on bin yiğit aldı. Kendisinden çok sonra yaşayacak olan torunlarından Yahya Kemal’e,

“Lakin kalacak doğduğumuz toprağa bizden,
Şimşek gibi bir hatıra nal seslerimizden”

mısralarını ilham etmek istercesine yıldırım gibi bir hızla düşman ordugâhına ulaştı. Ovaya hâkim bir tepciğe kadar sokuldu. Ordugâh bayram yerine benziyordu. Zaferlerinden emin olan haçlılar, pervasızca yiyip içiyor, delicesine eğlenerek şimdiden zaferi kutluyorlardı.

Hacı İlbey bakıp bakıp dış gıcırdatıyor, kafasında baskın planları teşekkül ediyordu. Bir hayli zaman haçlıları seyrettikten sonra, yanındaki beylere döndü:

“Kalabalık olmasına kalabalıklar,” dedi. “Ama insicamdan, disiplinden, en mühimi mefkûreden mahrum bir kalabalık. Bunlar asker değil, sürü dense yeri. Bir gece baskınına var mısınız?”

Hacı İlbey’i bilirlerdi. Şimdiye kadar mağlubiyet nedir görmemişti. Yaptığı hesaplarda yanıldığına da kimse şahit olmamıştı. Fakat bu iş diğerlerine pek benzemiyordu. Karşı kuvvet kendilerinin on misline yakındı. Başarısızlıkla noktalanacak bir baskın, on bin İslâm askerinin hayatına mal olurdu. Hayat neyse de ölüm nasılsa mukadderdi, sonu şehitlik olan ölüm ise nimetti; lakin Sultan Murad’ın askere ihtiyacı vardı. Burada on

bin kişinin telef olması, diğer fetihlerin birkaç sene gecikmesi demektir.

Kumandanların bazılarının ârız olan tereddüdü sezince Hacı İlbey planını açıkladı: “Küffar peşin zafer sarhoşluğu içindedir. Buna içki ve uyku sarhoşluğu eklenince ayakta duracak halleri kalmaz. Bir anda üç koldan saldıracaklar, alabildiğine gürültü yapacaklar, sanki çok kalabalık bir ordu ile taarruz edildiği intibainı vermeye çalışacaklardır. O zaman panik çıkacaktır. Bu arada bazı çadırlar tutuşturulacak, atlar ürkütülecek, karışıklık artacaktır. Şaşırarak olan küffar birbirini kırmaya başlayacaktır.”

Sözlerini şöyle bitirdi:

“Tereddüde mahal yok. Şayet küffar Edirne’ye gelirse almakla kalmaz, bütün Gelibolu elimizden çıkar ve en korkuncu, Kostantiniye’nin fethi bir rüya olarak kalır.”

Belki plan hoşlarına gitti, belki bu son ihtimal kanlarını ateşledi:

“Seninle bileyiz!” dediler.

Baskın o gece yarısı vuku buldu...

Cıva gibi akıcı kuvvetler şimşek olup haçlı karargâhı üstüne çaktılar. Her taraftan yükselen “Allah Allah” sesleri düşmanı ürküttü. Çoğu körkütük yatan Haçlı Ordusu komutanları, şuurlarını toplayacak gayreti dahi gösteremediler. Krallar, prensler can derdine düştü. Müthiş bir panik baş gösterdi. Plan tıkr tıkr işliyordu. Hacı İlbey umduğundan da şahane bir netice almıştı. Haçlı güruhunun bir kısmı Osmanlı kılıçlarına lokma olurken bir kısmı Meriç Nehri’nde boğuldu, bir kısmı da esir düştü (1364).

Macar Kralı Layoş canını zor kurtarabildi. Gözü öylesine yılmıştı ki canının kurtulmuş olmasını dahi başarı sayarak bunu boynunda taşıdığı Meryem Ana tasvirine hamletti. Memleketine dönüşünde bir kilise inşa etmeyi adadı. Sonra adağını yerine getirip Mariazell Kilisesi'ni yaptırdı.²⁸

Tarihlerimize, Sırp Sındığı Savaşı olarak geçen ve zaferle biten baskının hikâyesi işte budur. Zaferin şükranesi olarak Sultan Birinci Murad, Yenişehir'de bir imaret, Gazi Erenlerden Postin Puş Babaya bir tekke, Bilecik ve Bursa'da birer cami, Çekirge'de bir imaret, medrese ile kaplıca ve han yaptırmıştır.

Bu zaferle Bizans İmparatoru Beşinci Yoannis Paleologos'un son ümitleri zir ü zeber oluyor, Sultan Murad'a yalvara yakara mühürlettiği andlaşma ile istiklâlinden vazgeçiyordu. Bu andlaşma mucibince İmparator, Rumeli'deki Osmanlı varlığını kabul edecek ne doğrudan ne de bilvasıta Osmanlıları Rumeli'den atma teşebbüsüne kalkışmayacaktı. Sultan Murad ne zaman isterse asker verecek, vergi ödeyecekti. Böylece Sultan Birinci Murad resmen ve hukuken Bizans'ın metbûu oluyor ve Rumeli fethinin birinci perdesi kapanıyordu.

²⁸ Hammer, c. 1, s. 209.

İKİNCİ PERDE

Rumeli fethinin ikinci perdesi Biga'nın ele geçirilmesiyle açıldı (1364). Bir yıl sonra, Avrupalıların orta zamanlarda "Ragia," sonraları "Ragusa" veya "Ragusi" dediği Dubrovnik Cumhuriyeti Osmanlı himayesine alındı ve bu perde dönemlikte rekor kırmış Bizans'ın yeni bir dönemliğine daha şahit oldu.

İmparator Yoannis Paleologos, Osmanlılarla yaptığı andlaşmanın henüz mürekkebi kurumadan, daha önce de temas ettiğimiz üzere gizlice Macaristan'a giderek Kral Layoş'u kışkırtmaya çalıştı. Kaderin garip cilvesine bakınız ki İmparator Bulgaristan üzerinden ülkesine dönmek üzereyken Sultan Birinci Murad'a yaranma gayretine düşen Bulgar Kralı Şişman'ın emriyle tutuklandı. Böylece Osmanlıları arkadan vurmanın dünyevî cezasını peşin çekerek bir müddet Nikopoli (Niğbolu) Kalesi zindanlarında yattı ve ancak akrabası Savoya

Kontu Altıncı Amedéo'nun gayretleri neticesi kurtulabildi.

Çeşitli fetihler, başarılar, imar ve iskân hareketleri ile 1368 yılına gelinmiş ve bu yıl, en mühim teşebbüslerden biri olarak, payitaht (başkent) Bursa'dan Edirne'ye taşınmıştı. Aradan geçen yedi yıl Edirne'yi tanınmayacak kadar değiştirmişti. Osmanlı mimarî üslubunun ilk numuneleri gonca gonca açmış, Padişahın sarayı ikmal edilmişti. Artık Edirne her şeyi ile bir İslâm şehriydi.

Devlet büyümüş, devlet genişlemişti. Yeni düzenlemelere ihtiyaç gösteriyordu. Çandarlı Kara Halil'e kazaskerliğinin yanı sıra vezaret-i uzmâ (başbakanlık) mevkii de verildi. Esası 1361'de getirilen "Pencik Kanunu" ile başlayan devşirme usulü, sistematize edildi. Bu usul yeniçeri ocağına temel oldu.

Hristiyan tarihçilerin kıyasıya tenkit ettiği devşirme sistemine, burada kısaca temas etmek istiyoruz.

YENİÇERİ OCAĞI

Bazı tarihçilerimizle birlikte Hoca Sadüddin'in de kayıtlarına göre bir gün, İslâmî ilimlerde çok derinleşmiş, cemiyet mevzularında tecrübe sahibi olmakla şöhret bulmuş âlimlerden Mevlana Kara Rüstem, Kazasker Halil Molla'nın (Çandarlı) yanına çıkmıştı. Sinirli görünüyordu.

"Sen Molla!" dedi. "Söyle ki yüreğim serinlesin cenkte elde edilen ganâimin (ganimetlerin) beytülmal (hazine) hissesini çıkarır mısın?"

Çandarlı baktı kaldı. Kızgınlığı buna mıydı, yoksa başka şeyler de mi söyleyecekti? Bir zaman bekledi. Mevlana Kara Rüstem'in sadece dik dik bakmakla yetindiğini, konuşmamaya kararlı olduğunu anlayınca cevap verdi:

"Ganimet leşker arasında pay edilmektedir. Cengi yapan leşker olduğuna göre ganimet de onun hakkıdır."

"Peki, alınan esirlere ne muamele olunmakta?"

“Alınan esirler alanın uhdesine tevdi edilip sadece hukukuna riayet hususunda İslâm şeraitinin ahkâmı korunmaktadır.”

Bu cevaplardan sonra teskin olup oturacağını beklerken Mevlana Kara Rüstem daha beter diklendi, sesini daha beter yükseltti:

“Bre bu ne cürettir! Hem Şeriat ahkâmından bahsetmektesin hem de bu ahkâmın muktezasınca amel etmemektesin.”

Çandarlı da yavaştan kızmaya başlamıştı. Kimse onu Şeriata aykırı davranmakla suçlayamazdı. Bu hususta titizliğini bütün İslâm âlemi bilirdi. Sert çıkmaya hazırlanırken Mevlana Rüstem’in birden yumuşadığını, sakalının üstünde gülmeye davrandığını fark edip yutkundu.

“Bre Molla, kendini din ile dünya işleri arasında unuttun ya, besbelli Şeriatın bu husustaki hükmünü de unuttun. Cenab-ı Mevla, Enfâl Sûresinin kırk birinci âyetinde ne buyurur, hatırla bakalım?”

Düşününce hatırladı, hatırlayınca bocaladı. Dersini yarım yapmış bir medrese talebesi gibi boynunu büktü, gözlerini yere çevirdi. Önce âyet-i kerimeyi okudu, ardından meâlini söyledi:

“Haklısın Mevlana Rüstem, Cenab-ı Mevla mezkûr âyet-i kerimede ‘Ele geçirdiğiniz ganimetin beşte biri Allah içindir’ buyuruyor. Haydi, keremli padişaha arz edelim. Hatamızın çerağına daha fazla yanmasın.”

Padişahın tek yolu, Kitap ve Sünnet olduğundan, Kur’ân-ı Kerim’in nassı ve –salât ile selâmlar üzerine olsun– keremli Peygamberin (a.s.m.) sünneti gereğince

hükmünü vererek toplanan ganimetlerden beşte bir alınmasını kabul edip bu işi yürütmek üzere Mevlana Rüstem’i görevlendirdi.²⁹

Pencik Kanununa göre savaşlarda alınan mal ve esirlerin beşte biri beytülmale, yani hazineye verilecekti. Beş esirden biri veya zamanın icaplarına göre narhediye bedeli devlete devredilecekti. Bundan hiç kimse müstesna tutulmayacaktı.

Savaşlar devam ediyor, çok sayıda esir alınıyordu. Bunların arasında çocuklar da bulunuyordu. Bu çocuklara “Pencik oğlanları” deniyordu.

Pencik oğlanları zamanın Avrupa’sında yapıldığı gibi ağır işlerde çalıştırılmadılar. Hizmetçi olarak şuna buna verilmediler. Esir pazarlarına götürülüp satılmadılar. Eğitim ve öğretimden mahrum bırakılmadılar. Dilenmeye terk edilmediler. Namuslu, dürüst, mümin ailelerin yanına, devlet gözetiminde verildiler. Bunlar, verildikleri ailenin yanında üç dört sene kalır, bu süre içinde Türkçe öğrenir, okur, yazar hale gelir; İslâm kültürü verilir ve yeniçeri ocağına asker yetiştiren acemi ocağına gönderilip askeri eğitim ve terbiye görürlerdi. Öyle ki bunlar 18–20 yaşlarına geldikleri zaman sağlam birer mümin, mükemmel birer asker olurlardı ve bunlardan, dünyaya parmak ısıttıran bıyığını balta kesmez, bileği bükülmez yeniçeri yiğidi vücut bulurdu. Orhan Gazi zamanında “yaya” ismiyle atılan ocağın temeli³⁰ bu sistemle güçlendi ve dünyanın en muazzam ordusuna çekirdek oldu.

²⁹ Hoca Sadüddin, c. 1, ss. 119–120.

³⁰ Yavuz Bahadıroğlu, *Orhan Gazi* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2006), s. 26.

Bunlardan başka yine aynı şekilde eğitilip yeniçeri yapılan, ama devşirme usulüyle toplanan Hristiyan çocukları var ki esirlerin arasından değil, fethedilen belde-lerdeki yerli ahalinin çocukları arasından seçilirdi.

KISA BİR KIYASLAMA

Bu usul şimdiki şartlarda tuhaf gelebilir, hatta Hristiyan yazarların ekseriya yaptığı gibi “barbarlık” şeklinde hükmedilmesi de muhtemeldir. Ancak tarihî şart ve zaruretlar göz önünde tutulursa bu hükmün, insafsızlık olduğu rahatça görülecektir. Zira aynı dönemin Avrupa’sı ihtiyacı olan kol gücünü kazanmak için Afrika Kıtası’ndan güçlü kuvvetli kadın, erkek ve çocukları toplar, namüsaît şartlarda Avrupa’ya nakleder, esir pazarlarında satardı.

Üstelik bunlar her türlü insanî, hukukî ve tabîî şartlardan mahrum bırakılır; eğitim, öğretim görmez, kaçmaya kalkışan, diğerlerine ibret olması için ya feci şekilde öldürölür veya bacakları, kolları kesilip sokağa atılırdı. Hem de bir kölenin yıllar sonra dünyaya gelen torunu, torununun torunu dahi köle yaftası taşır, yine her türlü haktan mahrum bırakılırdı. Amerika’da bugünkü

şartlarda bile hâlâ zencilerin gördüğü muamele, bunun tipik bir misalidir.

Dahası da var. O günlerin Avrupa'sında alınan esirler, zincirlerle birbirine bağlanır, arkadan ok yağmuru-na tutularak kendi köylerine, şehirlerine, anne babalarına saldırtılırdı.

Şimdi Avrupalı tarihçilerin kıyasıya tenkit ettiği bu sistem, dönemin tarihî zaruretlerinden doğmuştur. Kendini cihad farızasının mükellefiyeti altında sayan bir zihniyet, cihad için lüzumlu kuvveti toplamaya elbette çalışacaktı. Topladığı kuvvetin her ferdine, sadrazamlığa kadar yükselme imkânı sağlaması ise Osmanlı Devleti'nin nasıl imtiyazsız, sınıfsız, iltimassız bir idare ve hukuk anlayışına sahip olduğunu gösterir. Avrupa'nın yetiştirdiği en büyük tarihçilerden biri olan Iorga, bu hakikati itiraftan kendini alamamıştır. Diyor ki: “Osmanlı Devleti, her ferdin sadarete (başbakanlığa) kadar yükselmesine imkân veren geniş bir demokrasi içinde, eski görüş yerine yeni bir görüşle kurulmakta idi.”³¹

Muntazam askerî kıyafetleri –ki Avrupa, Osmanlılardan 121 sene sonra askere hususî kıyafet giydirmeyi akıl edebilmiştir– eğitimleri ve cihad farızasını yerine getirmekle İlâ-yı kelimetullah vecîbesine hizmet aşkının coşkunuğundan gelen cesaretleri sayesinde, ihya ve inşa hareketinin kılıç gücünü temsil eden bu cevval ordu hakkında Busbeck ise şunları yazıyor:

“Türk sistemini kendi sistemimizle mukayese ettiğimiz zaman, istikbalin başımıza getireceği felâketleri dü-

³¹ Yavuz Bahadıroğlu, *Osman Gazi* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2006). s. 83.

şünerek titriyorum. Sefer görmüş ve zafer itiyadı kazanmış askerler, meşakkatlere tahammül kabiliyeti: vahdet, intizam, disiplin, kanaatkârlık, tecrübe ve uyanıklık... Bizde ise umumî fakr, hususî israf, sarsılmış kuvvet, bozulmuş maneviyat, tahammülsüzlük, itaatsizlik, sefahat... Bunların en kötüsü, düşmanın zafere, bizim hezimetete alışmış bulunmamızdır.”³²

Bu cümlelerde, haçlıların üst üste mağlup oluş sebepleri de saklı bulunmaktadır.

Yazık ki bu kitapçıkta, çok mufassal bilgi verip vesikaları serd etmemize imkân yok, ancak, Hristiyan tarihçilerin taarruz kapısı yaptıkları bu meseleye muhtasar da olsa temas etmemek yanlış olacaktır.

³² Ayverdi, c. 1, s. 165.

DEVŞİRME SİSTEMİ

Avrupalılara devşirme sistemini kıyasıya tenkit etti-ren sebeplerin, ithamların içinde, yılların arkasından gelen yenilmişlik, ezilmişlik duygusunun tesiri tabiatıyla vardır. Yıllar yılı Osmanlı köteği yiyen Haçlı Ordularının torunu, ceddine tokat üstüne tokat, tekme üstüne tekme atan yeniçeriye rahmet okuyacak değildir. Yine de hadiseye bugünkü şartların anlayışıyla üstün körü bakanlar, onlara hak verebilirler. Hatta devşirme sistemini Avrupalıların köle sistemlerine dahi benzetebilirler.

Halbuki bunlar temelde apayrı şeylerdir. Bir kere devrin Avrupalı korsanları yahut hükümet vazifelileri, ormanlara siperlenip resmen insan kaçakçılığı yapar, onları bir hayat boyu değil, nesiller boyu köleleştirir; eşya ile eş tutup pazarlarda satışa çıkarır, hiçbir hak ve kayıt tanımazdı.

Devşirme sistemi ise alelusul tatbik edilen bir devlet

siyaseti değildir. En ince teferruatına kadar kanunî hükümlere tâbidir. Devşirmelerin her türlü insanî, tabîî, hukukî hakları saklıdır.

Diyelim ki Osmanlı Ordusu bir beldeyi fethetti. O sırada Yeniçeri Ocağı'nın da adama ihtiyacı var, şayet ihtiyaç yoksa asla devşirme yapılmaz. Ancak ihtiyaç varsa ihtiyaç kadar, 8 ilâ 18 yaş arasında, kanunî ölçülere uygun, soyu, ailesi temiz, mesleksiz, bekâr, sıhhatli çocuklar devşirilir. Tek evlatlı ailelerden çocuk alınmaz. Öksüz ve yetimlere rağbet edilmez. Halkının ahlakça zaafı sabit bölgelere ise asla yanaşılmaz ve kırk hanede bir çocuk olarak seçilip alınır.

Alınacak çocukları seçme işi beylerbeyi, sancakbeyi ve kadıların nezaretinde kifayetli bir heyet tarafından yapılır.

Bunlar bir yana, zaten yeniçerilerin şöhreti, devşirmelerin sadrazamlığa kadar yükselme ihtimali Hıristiyan ailelerinin gözünde bu işi cazip hale getirmek için yeterliydi.

Meşhur meseldir: Yavuz Sultan Selim devrinde, devletten alacağı bulunan bir tüccarın, yeniçeri ağasına müracaat ederek oğlu ocağa alındığı takdirde alacağını devlete bağışlayacağını bildirmesi üzerine, vaziyeti Pa-dışaha bildiren Yeniçeri ağası, Yavuz'dan hiddetle köpük köpüğe şu cevabı almıştı: "Parayla asker yazılmaz, kanun-u kadim bozulmaz!"

Yine meşhur meseldir: Zigetvar Seferi sırasında kırılan özengisini (süvarinin ayaklarını bastığı âlet) bir yeniçerinin tamir ettiğini öğrenen Kanuni Sultan Süleyman, "Ocağa esnaf karışmış" diye ağaları azarlamıştı.

Kabiliyetlerine göre, bazı devşirmelerin Enderun'da eğitim gördüğü, bazılarının sadrazamlığa kadar yükseldiği, bazılarının ilmiye sınıfına intisap edip icazet aldığı, bazılarının mimar ve şair olduğu tarih kayıtlarında mevcuttur.

Sultan Birinci Murad'a, bu ocağın müessisi olmak şerefi dahi yeter. Çünkü bu ocak, isim babası Hacı Bektaş Veli'nin tasdik ve tebrikine mahzardır ve bu mazhariyeti dejenere edilinceye kadar hem kendisi dimdik ayakta kalmış hem de milletini ve devletini ayakta tutmuştur. Kendisini ayakta tutarken nice orduları dize getirmiş, nice devletin taht şehrinde gülbank söylemiştir. Binaenaleyh, böyle bir kuvvetin teşekkülünü gerçekleştirdi diye Sultan Birinci Murad'a, günümüzün Hristiyan yazarları kızmakta haklıdırlar. Onlar kıza dursun, bizler böyle bir padişahı yetiştirmiş olmanın gururunu yaşamalıyız. Zira din adına hareket iddiasından başka dinî hiçbir motif taşımayan Haçlı güruhunu, bu ordu perişan etmiştir. Avrupa'nın içlerine bir kılıç gibi bu ordu girmiştir. Bu ordu Asya'yı baştanbaşa geçmiş, Avrupa derebeylerinin kendi ahalisine karşı yaptığı zulmü bir ölçüde frenlemiş; savaşın aslanı, barışın güveni olmuştur –tabii bozulup kendi kendisini kemirmeye başlayana kadar...

Burada mütalaalarımıza bir nokta koyuyor ve tarihin aynasını Bizans İmparatoru Beşinci Yoannis Paleologos'un entrikalarına çeviriyoruz.

BİZANS ENTRİKALARI

Sultan Birinci Murad'dan gördüğü müsamahayı her fırsatta şeytanî planlarına alet eden İmparator, bu sefer de Osmanlılara karşı bir Haçlı Seferi açılmasını temin için Roma'ya gitti ve Papa'nın huzurunda Ortodoksluğu terk ile Katolik mezhebine girdi (1369).

Oysa İmparator, Sultan Murad'a yalvarıp yakararak bir andlaşma imzalamış (1363), bu andlaşmanın hükümlerine bağlı kalacağına yemin etmişti. Ne var ki "Bizans entrikaları" sözünü, her türlü fetbahlığı, üçkâğıtçılığı tarif zımında tarihe geçirten Bizans İmparatorlarının kitabında ne ahde vefa, ne söze sadakat, ne andlaşma hükümlerine riayet yazmıyordu. Taht ve taç uğruna, Hristiyanlıkta din değiştirmekten farksız olan bir hareketi ihtiyar ederek³³ Katolik oluyordu. 1369 yılı

³³ Petrarque, Papaya gönderdiği bir mektupta şunları yazıyor: "Osmanlılar sadece düşmandır. Râfizi Rumlar ise düşmandan daha beterdir. Zira Osmanlılar bize karşı kin beslemezler, çünkü bizden korkmazlar. Ama Rumlar, hem bizden titrerler, hem de o nispette nefret ederler." Ayverdi, c. 1, s. 166.

Ekim ayının 18. günü, Roma'da, meşhur Saint Pierre Kilisesi'nde Papa Urbain'in ellerini tutarak Ortodoks mezhebinin dalaletlerinden resmen tövbe ediyordu.³⁴

Fakat İlâhi adalete bakınız ki önceki teşebbüsleri gibi bu da netice vermeyecek, Papadan asker yerine ancak birkaç tavsiye mektubu alabilecek, bunlarla Fransa'ya geçip sadece nasihat dinleyecek ve dönüşünde borçlarına mukabil Venedik hükümeti tarafından alıkonulup oğullarından biri para bulup borçlarını tasfiye edinceye kadar mevkuf tutulacaktı. Nihayet ülkesine döndüğünde Sultan Murad'a tekrar hulûs çakıp affa mazhar olacaktı. Ama yine rahat durmayıp yeni teşebbüslere, kıskırtmalara el altından tevessül ederek Sırp Ordularını Osmanlıların üstüne salmayı başaracaktı (1371).

³⁴ Danişmend, c. 1, s. 51.

ÇİRMEN ZAFERİ

İki ordu Edirne yakınlarında Meriç boyundaki Çirmen mevkiinde karşılaştı. 26 Eylül Cuma günü yapılan savaşta Sırp lar görülmemiş bir bozguna uğradılar. Sırp ordularının en büyük komutanlarından Uylyeşa ile Voyvo Meriç'te bir sürü askerini arasında boğuldu, Vukaşin ise vuruşmada öldü. Bu zafer Osmanlılara Make-donya'nın kapılarını da açtı. Osmanlı akıncıları bu kapılardan girip Sırp Kralı Lazar Grebliyanoviç'i haraca bağladılar, Bulgaristan Krallığı'nı Osmanlı hâkimiyeti altına aldılar. Hatta Bulgar Kralı Şişman, güzelliği dillere destan kızı (veya kız kardeşi) Tamar'ı (veya Mara) Sultan Birinci Murad'a verip Padişahın himayesini garantiledi (1376).

İkinci perdenin büyük acısı, Osmanlı Devleti'ne hanedan dışından ilk beylerbeyi olan şanlı serdar Lala Şahin Paşa'nın vefatı; büyük sevinci ise yerine onun kadar fazıl, ehliyetli, liyakat sahibi Kara Ali oğlu Kara Timur-

taş Paşa'nın tayinidir (1376). Bu zat, Osman Gazi devrinin alaca karanlık günlerinde büyük hizmetleri geçen Aykut Alp'in torunudur. Timurtaş Paşa diğer büyük hizmetlerinin yanı sıra içtimâî hayata "zeâmet" müessesesi ile askerî sahada "Voynuk" sınıfının teşekkülü gibi iki büyük inkılâbın da sahibidir.

OSMANLI TOPRAK SİSTEMİ

Osmanlının manevî yapısını idrak etmeden, toprak ve askerî rejimini idrak etmek imkânsızdır. Bu bakımdan bazı yazarlar şaşırmakta ve Osmanlı toprak rejimini hiç alâkası bulunmayan bir sistemin, sosyalizmin öncüsü sanmaktadırlar.

Evvela, şu hususun bilinmesi gerekir ki Osmanlı cemiyetinin her ferdi ne askerdir, ne çiftçidir, ne devlet adamıdır, ne esnaftır, ne padişah'tır; hepsinden önce nefsini imana adanmış sağlam, şuurlu bir mümindir. İslâmî prensipleri kendisine rehber aldığı gibi bu prensiplerin zedelenmemesi için azamî gayret göstermekte, fedakârlıklar yapmakta, prensiplerin kılına halel gelmesi için gönüllü bekçilik etmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse Osmanlı cemiyet hayatında "neme lazım" umursamazlığının, "Bana dokunmayan yılan bin yaşasın" boş vermişliğinin ne izine ne de tozuna rastlanabilir. Cemiyetin her ferdi, esnafından hamalına, padi-

şahından askerine, rençperinden kâtibine kadar, tahakkukuna çalıştığı bir tefekkürün ve dünyanın hizmetkârıdır. Hatta gerekirse bu uğurda canını seve seve verir, bunu da büyük bir ibadet vecdi içinde yapar. “Kalırsam gazi, ölürsem şehit” anlayışı bu idrakin neticesidir.

Osmanlı toprak rejimini bütünüyle Osmanlı malı saymak doğru olmaz. Zira Abbasîlerden itibaren birçok Müslüman ve Türk devletlerinde tımar ve has sistemi tatbik edile gelmiştir. Ancak Osmanlılar bu sistemi öylesine mükemmel organize edip kullanmışlar ve tımar ile has'ın arasında zeâmet denen sistemi geliştirmekle öyle bir denge kurmuşlar ki onları bu sistemin mûcidi saymakta beis yoktur.

Daha beyliğin teşekkülü safhasında, Osman Gazi, fethettiği yerleri silah arkadaşlarına tımar vererek cenk aşkını canlı tutmuş, iktisadî cihetten ise beyliğe büyük bir rahatlık getirmiştir.

Osmanlı toprak rejiminin askerî ve siyasî neticelerine gelmeden evvel, tabirlerin manası üstünde kısaca durmamızda fayda vardır.

Has, umumiyetle padişahların, vezirlerin, büyük devlet adamlarının elindeki dirliklere verilen isimdir ki bunların yıllık varidatı yüz bin akçeden fazla olurdu. Has sahipleri gelirlerinin bir kısmıyla devşirmeleri besler, vergi verir, devlet giderlerinin bir bölümüne iştirak eder, en az bin “cebelü süvari” (zırhlı ve atlı asker) yetiştirmekle mükellef bulunurlardı.

Zeâmet ise yıllık varidatı 20 bin ile 100 bin arasında değişen dirliklere verilen isimdir. Bu varidatın yirmi bin

akçesi “kılıç” hakkı sayıldığından, yirmi binden fazlası için her beş binde bir “cebelü” verilmesi şarttır.³⁵

Toprak sisteminin en küçük derecesi tımar denilen dirliklerdendir ki bunların senelik geliri üç bin akçeden yirmi bin akçeye kadardı. Bunun üç bini “kılıç,” kalanı “hisse” adını alırdı.

Kabaca çizdiğimiz bu sistemin, zamanın şartlarından doğduğuna hiç şüphe yoktur. Arazi mülkiyeti devlette kalmak ve işletecek çiftçilerin her türlü hakkı hukuku gözetilmek kayd ü şartıyla muharebelerde ve devlet idaresinde büyük hizmetleri geçenlere “dirlik” verilmek suretiyle, kendini cihad farızasını ihyaya adanmış bir devlete en çok muhtaç olduğu disiplinli, terbiyeli, kültürlü, inançlı askerler yetiştirmiş hem de büyük ölçüde tarıma dayalı ekonomiyi rahatlatmıştır.

Toprak mülkiyetinin devlette olması ile sadece işletme hakkının devredilmesi, nereye baksa sosyalizm görmeye teşne, bazı aklıevvellere sosyalizmi hatırlatmıştır. Ama unutulmamalıdır ki günümüzün en ileri karma ekonomilerinde mülkiyeti, devlette, hisse senetleri şunda bunda olan çok işletme mevcuttur. Bu satırların yazıldığı tarihte de (10.11.1983) Türkiye'nin büyük bir ekseriyetle seçimi kazanıp iktidara gelen partinin seçim propagandası, Boğaz Köprüsü gibi Keban Barajı gibi büyük işletmelerin halka satılması yolunda idi ve ekonomistler, bunun ileri bir sistem olduğunu söylemekte idiler. Demek oluyor ki Osmanlılar, bizim 1980'li yıl-

³⁵ A.g.e., c.1, s. 160.

larda zar zor gelebildiğimiz modern işletme anlayışına ta 1370’li yıllarda gelmişlerdir.

Gerçi iş bu kadar basit ve sathî değildir. Bazı ailelere haslar, tımarlar, zeâmetler verilmiştir; ama devlete karşı bir takım vazife ve borçlarla da mesul kılınmışlardır. Bunlar sefer sırasında, yetiştirip giydirdikleri askerlerle birlikte, bağlı bulundukları sancakbeyinin emrine girmek zorunda idiler. Bu suretle 140–150 bin “cebelü” temin edildiği, tarihlerimizde kayıtlıdır. Ayrıca devlet hududu üstünde bulunan has, zeâmet ve tımar sahipleri hududu korumakla da mükellef idiler.

Diyelim ki Sultan Birinci Murad, Bursa’dan yirmi bin askerle Rumeli Seferi’ne çıkmıştır. Sefer haberi önceden tebliğ edilen dirlik sahipleri, maiyetlerindeki askerle yol üstüne inerler. Böylece ordu yuvarlanan bir çığ misali yol aldıkça büyür. Üstelik yürüyüş savaş meydana kadar devam edeceğinden ve her konakta yeni kuvvetler iltihak edeceğinden, daima taze bir kuvvet hazırır.

Yavuz’un Mısır sefer-i hümayunu hâlâ akıllara durgunluk veren fevkalâde bir askerî harekât olarak hatırlanır. O zamanın şartlarında koca Osmanlı Ordusu’nun bütün ağırlıklarıyla Mısır’a gidişini, Tih Çölü’nü geçişini ve Mısır’ı fethedişini düşündükçe buna hak vermek ve bu işe şaşmamak gerçekten imkânsızdır. Onca yolu aldığına göre, bitkin ve yorgun bulunması icap eden asker, hiçbir yerde yorgunluk emaresi göstermemiş, devrin en büyük ordularından birini onların ülkesinde yenmiştir.

Çünkü Yavuz, İstanbul’da birkaç bin kişilik bir kuv-

vetle çıkmıştır. Aksini düşünmek de mümkün değildir. Çünkü koca orduyu İstanbul surları içinde iskân etmek, yedirmek, giydirmek ihtimal haricindedir. İstanbul yalnızca şehrin inzibatına ve muhtemel taarruzlara yetecek seviyede asker barındırmaktadır. Ordunun gerisi hudutlarda, bir kısmı da has, zeâmet, tımar gibi dirliklerde beslenir. Hudutlardakiler akınlarla başlarının çaresine bakarken dirlik görevlileri bir yandan çiftçilik, bir yandan askerlik yapmakta, her an savaşa hazır bulunmaktadırlar.

Bu şartları nazara alarak Mısır seferini düşünürsek küçük bir kar yumağı halinde İstanbul’dan çıkan Yavuz’un ordusu, yol aldıkça büyümüş, Tih Çölü’nde bir çığ şeklini alıp Mısır’ı çökertmiştir. Vaziyet bundan ibarettir.

Müslüman-Türk düşmanı Avusturya elçisi Busbeck, bu hakikati çok önce keşfetmiş ve hatıralarına geçirmiştir:

“Türklerde herkes kendi ikbalinin inşacısıdır. Şeref ve makam ancak liyakat ve maharetin mükâfatıdır. Onların, neye teşebbüs etseler muvaffak olmalarının ve hâkim bir ırk haline gelmelerinin ve her gün hudutlarını biraz daha genişletmelerinin hikmeti burada aranmalıdır.”³⁶

Bu sistem Avrupa toprak aristokrasisinden çok ayrı bir sistemdir. Başlangıçta belirttiğimiz gibi Osmanlı cemiyet bünyesinin temeli Allah korkusudur. Buna devletin koyduğu sıkı müeyyideleri de ekleyiniz. O zaman,

³⁶ Ayverdi, c. 1, s. 160.

yıllar süren tatbikatta, neden Avrupa aristokratlarınıninki gibi bir zulüm ve işkence âleti haline gelmediğini birkaç münferit hadise dışında, dirlik sahiplerinin niçin Avrupa'daki aristokralara benzemediğini anlayacaksınız.

Dirlik sahipleri, kendilerine verilmiş dirliği ne doğrudan işletebilir ne de boş bırakabilirlerdi. Emanetlerine verilen araziye mutlak surette o bölge ahalisi arasında taksim mecburiyetinde idiler. Ama ne kadar toprağın kimlere verilebileceği hususu sıkı müeyyidelere bağlanmıştı. Bunların dışına asla çıkamaz hem Allah'tan korkarlar hem de devletin soluğunu ense köklerinde hissederlerdi. Kesinlikle objektif ölçülere riayet eder, hukukta belirtilen çerçeveye uyarlardı. Ayrıca bir dirlik sahibi ile alelâde çiftçiyi, çobanı zerre kadar ayırt etmeyen sağlam hukuk sistemi, mazlumun en büyük teminatı olarak kılı kırk yarıyordu.

Dirlik sahibinin ölümü halinde bütün malı evlatlarına geçmezdi. Evlatların hizmetine göre taksimat yapılır, toprak artarsa ehil ve faal sipahilere verilirdi. Şayet mirasçı kılıç kuşanamayacak derecede sakat yahut alil ise dirliğin bir bölümüyle emekli edilir, diğer bölümü dirlik almaya hak kazanmış seyfiyyeye (kılıç ehli) aktarılırdı.

Koçi Bey'in meşhur risalesinde şunlar yazıyor:

“Aralarında bir ferd-i ecnebî olmayup cümlesi ocak ve ocakzâdeler, ebâanced padişah dirliğine mutasarrıf kimselerdi. Evveliden beri, sipahizâde ve kul oğlu kul olduğuna iki nefer-i zâim ve on nefer ahl-i tımar şahadet etmeyince verilmezdi ve şahadetlerinde hilâf vaki olup kul oğlu kul olmadığı anlaşılırsa cümlesinin zeâmet ve tımarları âhara virilüp ibretnûmâ-yı âlem olur-

lardı ve şehir oğlanı ve reâyâ tâifesi tımar emrine tâlib olmal küfr ile beraberdi ve ol makulelere virilmek muhal idi ve erbâb-ı tımaran yararlılığı zâhir olmayana ve sefer-i hümâyunda baş ve el görmeyene terâkki olunmazdı...”

Metinden de anlaşılacağı üzere, dirlikler rasgele dağıtılmaz, buna layık olduğu şahitlerce sabit olan hizmet ehline tevcih edilir, tabî bu arada yalnız askerî başarıları değil, ahlaki ve ailevî seciyeleri de dikkatle gözden geçirilirdi. Kısacası, dirliklerin bir zulüm vasıtası olmaması hakikatinin sırrını, cemiyetin teşekkül tarzında aramak lazım gelir.

Son olarak şunu kaydedelim: Aradan geçen bunca yılda yetiştirdiğimizi iddia ettiğimiz bunca sosyolog ve tarihçiye rağmen, ne yazık ki Osmanlı toprak rejimi, hâlâ kendisini layıkıyla inceleyecek, basiretle yaklaşacak himmet sahiplerine muhtaçtır. Sırf bu mevzuda derinlemesine yapılacak bir inceleme, neslimizi kim bilir ne büyük ve ulvî hakikatlerle yüz yüze getirecektir.

YİNE İLÂHÎ TECELLÎ

Daha önce Osmanlılara karşı çeşitli oyunlarına şahit olduğumuz Bizans İmparatoru ihtiyar Yoannis Paleologos, defalarca Sultan Birinci Murad'dan af dilemesine rağmen, 1376'da yeni bir teşebbüste bulundu. Yardım mukabilinde Bozcaada'yı Venediklilere vaad etti. Ama Venedikliler, Osmanlılardan çekindikleri için adaya girmediler. Böylece ittifak teşebbüsü akim kaldı. Ancak babasına isyan etmek için fırsat kollayan Andronikos Paleologos, İmparator babasını ihanetle suçlayarak baş kaldırdı.

İhtiyar Yoannis Paleologos ile oğlu Adrenikos arasında kıyasıya bir mücadele başlamıştı. Vatanlarının bir bölümünü vermek karşılığında her ikisi de Sultan Birinci Murad'dan yardım istediler. Padişah ümera ve ulemaya danıştı:

“Hangisine hangi şartlarda yardım iktiza eder?”

En iyi fikir Kara Timurtaş Paşa'dan geldi.

“Şevketlüm, evvelen genç Paleologos'a yardım idelüm. Vaktiyle İtalyan Haçlıları tarafından bir baskın neticesi elimizden alınan (1366) ve Bizans'a ikram edilen Gelibolu'yu, yardım mukabili olarak isteyelüm. Virürse biz de asker virürüz, virmezse babasına yardım etmekle korkuturuz.”

Padişah mütebessim bir çehreyle sordu:

“Evvelen dedin, ahiri de var mı?”

“Belli Şevketlüm, vardır: Ahiren babasına yardım idelüm. Ondan dahi bir şeyler koparalum.”

Padişah derin bir iç çekişten sonra:

“Gayri koparacak ne kaldı, Paşa,” dedi. “Kostantiniye'den başka?”

Timurtaş Paşa ile birlikte herkesin gözleri ışıl ışıl yandı. Hasret soluğuyla sanki İstanbul'u ciğerlerine çektiler.

Plan aynen tatbika koyuldu. Gelibolu yeniden Osmanlılara geçti (1377). Fakat bu arada Sultan Murad'ın oğullarından Savcı Bey'in ayaklandığı ve babalarını devirmek üzere Adronikos Paleologos'la birleştiği haberi geldi. Kalbinden vurulmuştan beter olan Padişah, İmparator Beşinci Yoannis Paleologos'a haber gönderdi:

“Oğlumuzu cezalandırmaya gidiyoruz, ordunuzla maiyetimize giriniz.”

İmparator cana minnet bilip Padişahın emrine girdi. Babalar asi evlatlarına karşı yürüdü.³⁷

Üzerine gelindiğini öğrenen Adronikos, Dimetoka

³⁷ Bazı kaynaklar Savcı Bey'in isyanını 1385 yılında gösterir. Bundan, Savcı Bey'in babasına karşı iki defa isyan ettiği, ilkinde aff-ı şahaneye mazhar olduğu, ikincisinde ise cezalandırıldığı neticesini çıkarmak akla daha uygundur.

Kalesi'ne kapanmış, ama kısa zamanda yakalanarak gözlerine mil çekilmiştir. Ancak cellâtların, Adronikos'a acıdıkları yahut türlü vaadlerine kanıp sadece tek gözüne mil çektikleri rivayeti vardır. Böyle olmasaydı herhalde daha sonra zindandan kaçıp imparator olamazdı.

Yakalanıp İstanbul'a götürülen Andronikos, babasının emriyle Bizans'ın meşhur Anemas Kulesi'ne hapsedildi. Ancak o da babasının yolunu tuttu. Bir yolunu bularak Galata'daki Cineviz Kolonisi idarecileriyle irtibat kurdu. Zindandan kurtarılması karşılığında Bozca Ada'yı vermeyi vaad etti. Bunun üzerine Galata Cenevizlileri İstanbul'da bir ihtilal tezgâhladılar. İmparator Beşinci Yoannis Paleologos'u devirdiler. Oğlunu zindandan çıkarıp Dördüncü Andronikos unvanıyla tahta oturtular. Onlar bu işle uğraşırken Venedikliler daha önce beşinci Yoannis Paleologos'tan aldıkları imtiyaz belgesine dayanarak Bozca Ada'yı işgal etmişlerdi.

Yeni Bizans İmparatoru'nun ilk işlerinden biri, babası ile kardeşi Manuil (ortanca kardeşi) ve Teodorus'u (en küçük kardeşi) yakalatıp Anemas Kulesi'ne attırmak oldu.

SULTAN MURAD'IN BİZANS SİYASETİ

Sultan Murad, Bizans'ta bütün olup bitenlerle yakından alâkadardı. Bizans'ı dalında çürümüş bir elma gibi muhafaza etmek istiyor, devletin menfaatini burada görüyordu.

Nasıl yaptıysa zindandaki İmparatorla irtibat kurdu. Alaşehir Kalesi karşılığında İmparatoru kurtarabileceğini vaad etti. Söz verilince de malum olmayan yollarla ihtiyar İmparator Yoannis Paleologos'u kurtardı (1379). Zindanda üç sene geçiren ihtiyar Yoannis, büsbütün çökmüş, fakat taht zaafı ve hüküm hırsı sönmemişti. Bundan da Padişah kârlı çıkmıştı. Oğul İmparatora yardım suretiyle Gelibolu'yu, baba İmparatora yardım ederek de Alaşehir Kalesi'ni almıştı.³⁸ Ama istediği bir şey daha vardı: İmparatorun küçük oğlu Teodoros.

³⁸ Alaşehir bu tarihten itibaren (1379) her ne kadar hukuken Osmanlılara geçti ise de kale muhafızı, ihtiyar İmparatorun emrini dinlemeyip kaleyi vermedi. Bu yüzden Alaşehir ancak Yıldırım Bayezid tarafından 1390 yılında fiilen alındı.

“Yanımızda kalsın, şunun şurası komşuyuz, âdetlerimizi, ananelerimizi öğrensin, ilerde kendisine pek çok lazım olacaktır.”

Masum bir arzu şeklinde gelen istek, düpedüz emri-vaki idi. İmparator da bunu biliyordu. Fakat hayır diyecek durumda değildi. Kim bilir belki de Padişaha, içinden hak bile veriyordu. Zira şimdiye kadar taahhütlerine sadık kalmamıştı. Bir yandan Padişahı metbû tanıdığını ilan eden vesikayı imzalarken diğer taraftan imzasının mürekkebi kurumadan Padişahın aleyhine dolaplar çevirmişti. Sultan Murad bunu önlemek istemekte haklıydı. Kendisine tekrar tacı verecek, bunun karşılığında da bir oğlunu rehin tutacaktı. Ta ki eski ikiyüzlü siyasetini yürütmeye fırsat bulamasın.

“Nasıl isterseniz öyle olsun” diyebilirdi.

Kurtuluşun kime medyun olduğunu biliyordu. Zindandan kaçırılıp Üsküdar’a getirilince orada, Sultan Murad’ın oğlu Bayezid’le (Yıldırım) karşılaşmıştı. Kendisini almış ve babasına getirmişti. Canını Padişaha borçluydu.

“Tekrar imparator olabilirsem,” diye başladığı sözü Sultan Murad kesti:

“Olacaksınız, merak etmeyin.”

Gözleri aval aval açıldı, duyduklarına inanamaz gibiydi. Sultan Murad’ın yüzünde istihzaya benzer bir emare de yoktu.

“Aman, Sultanım, nasıl?”

“Tahtınıza döneceksiniz İmparator, ancak Marmara Sahilleri’nde bulunan birkaç kasabada oğlunuz Adronikos’un hüküm sürmesine razı olmalısınız.”

Sözü biter bitmez atıldı:

“Ben çoktan razıyım; lakin oğlum, adı batasica oğlum da razı olur mu?”

“Evet, bütününü kaybetmektense birazına razı olur. Bilir ki biz istediklerimizi kılıçla da alabiliriz.”

Bu tarz, Sultan Murad’ın Bizans siyasetine son derece uygundu. İmparatorluk için yanıp tutuşan iki kalbi de memnun ediyor, üstelik Bizans’ı iki başlı hale getirip istediği anda kargaşaya dönecek zemini hazırlıyordu.

Şu hale göre gayr-ı memnun kimse kalmamıştı. Beşinci Yoannis Paleologos tekrar tacına ve tahtına kavuştuğu için memnundu. Büyük oğlu Dördüncü Adronikos Paleologos az toprak ve az teba üstüne de olsa imparatorluk hırsını tatmin zemini bulduğundan memnundu. İhtiyar İmparatorun küçük oğlu Teodoros, rehine de olsa bir cihangirin yanında kalmaktan memnundu. Sultan Birinci Murad ise Bizans’ın Anadolu’daki son kalesi Alaşehir’i kâğıt üstünde kalmaya bile mahkûm olsa aldığı, Bizans’ta bir çibanbaşı bıraktığı ve nihayet ihtiyar İmparatoru yılda otuz bin altın haraçla istendiğinde on iki bin asker vermeye mecbur ettiği için memnundu. İşler tam arzuladığı şekilde hallolmuş, sıra zaman zaman kıpırdayan Anadolu Beyliklerine gelmişti...

SULTAN MURAD'IN ANADOLU SİYASETİ

Sultan Birinci Murad'ın Anadolu siyaseti de harikadır. Rumeli'de iyice kök tutmadan, başına bir Anadolu galesi sarmamış, çözümü biraz zamana biraz da zamanın beraberinde gelecek gelişmelere bırakmıştı.

Büyük oğlu Şehzade Bayezid evlilik çağındaydı. Anadolu Beyliklerinin en büyüklerini evvela akrabalık bağıyla saracak, yine rahat durmazlarsa bağı düğüme çevirecekti. Bir heyet göndererek Germiyan Bey'i Süleyman Şah'ın kızı Devlet Hatun'u (Bazı kaynaklarda adı Sultan Hatun şeklinde geçer ki zaten bey kızlarına "Sultan Hatun" demek âdet olduğundan asıl ismi olmaması lazım gelir) istetti. Fakat bu izdivacın bir şartı vardı. Bey babası, kızına Kütahya, Simav, Eğrigöz ve Tavşanlı kasabalarını cihaz olarak verecekti ve Sultan Murad bu kasabaları Anadolu içlerine atlama taşı olarak kullanacaktı.

O sıralarda Germiyan Bey'inin başı Karamanoğlu ile

dertte idi. Bu yüzden Sultan Murad'ı istikbalinin teminatı saydı.

"Kerimimizi Sultan oğluna tezevvüc etmek bizim için büyük şereftir. İsteddiği kasabaları zaten cihaz olarak kızımıza vermeyi biz de düşünürdük. Şu kadar var ki vereceğimiz cihazın idaresi damadımızda kalmalıdır."

Osmanlı heyetinin başında Bursa Kadısı Koca Mahmud Ağa vardı. Padişaha bile sözünü geçirmekle meşhurdu.

"Elbette" diye söz verdi.

Kasabalar derhal teslim alındı. Buralara, heyetle birlikte gönderilen ve gördüğünde Germiyan Bey'in gözünü korkutan üç bin Osmanlı askeri yerleştirildi. Gelin Bursa'ya getirilip göz kamaştırıcı bir düğün yapıldı (1381). Osmanlı Devleti'ni derleyip toparlayarak kuvvetlendirdiği için "İkinci Kurucu" olma şerefini kazanan Sultan Çelebi Mehmed bu hanımdan dünyaya gelmiştir.

Aynı yıl Hamidoğulları Beyliği'nden Yalvaç, Akşehir, Isparta, Karaağaç, Seydişehir ve Beyşehir parayla satın alındı. Satın alma teklifini önceleri umursamayan Hamidoğlu Kemalüddin Hüseyin Bey, Sultan Murad'ın, ordusuyla Kütahya'ya kadar gelmesi üzerine teklifi kabul zorunda kaldı ve bahsi geçen altı şehri Osmanlılara seksen altın mukabilinde sattı.

Isparta hariç tutulup haritaya bakıldığında, bu şehirlerin Hâmid ve Karaman beylikleri arasında ucu çatallı bir hançer gibi saplandığı görülür. Sultan Murad'da zaten alacağı yerleri rasgele seçmemiş, giderek eriyen iki beyliği başkalarına kaptırmamak için ortalarına saplanmıştır.

Ayrıca yine aynı sene, Padişah, kızı Nefise Sultan'ı (Bunun ismi de bazı kaynaklarda Sultan Hatun olarak geçer) Karaman Bey'i Alaüddin Halil Bey'in oğlu Alâüddin Ali (Sadece Alâüddin yahut Ali şeklinde de geçiyor) Bey'e nikâhlanmıştır.

Tabii, diğeri gibi bu izdivaçta siyasî bir izdivaçtır. Sultan Birinci Murad, Anadolu'yu kılıcsız fethetme niyetindedir ve bunu gerçekleştirmek peşindedir. Gerçi istediklerini kılıç kuvvetiyle alabilecek vaziyette idi; fakat dini, dili, soyu bir olan milletlerin arasına kanlı kılıçların girmesini istemiyor, çok mecbur kalmadıkça bunu yapmamak için çırpınıyordu. Akrabalık tesisi yoluyla Anadolu'dan emin bulunacak ve rahatlıkla Balkan içlerine yürüyecekti. Fakat insanın her arzusu tahakkuk etmiyordu. Bir süre sonra babasının yerine Karaman Bey'i olan Alâüddin Ali Bey isyan etti ve hayli karışıklığa sebebiyet verdikten sonra, kısıtıldığında, karısı Nefise Sultan'ı Padişah babasına ricacı göndererek başını kurtarabildi (1386).

SULTAN MURAD'IN BALKAN SİYASETİ

Sultan Murad'ın Balkan siyaseti gayet açık ve nettir. Balkan ülkelerinin askerî ve ekonomik yardımlarından Bizans'ı ebediyen mahrum edip kalın taş duvarların arasında, onun için alınyazısı hükmünde olan feth-i mübini beklemeye mahkûm hale getirmek.

Orhan Gazi'nin Rumeli siyaseti de zaten budur ve zaten devletin kurucusu Osman Gazi, kendisinden sonra geleceklere bu yolu açmak için çırpınmıştır.

Bursa, İzmit, İzmit ve Üsküdar'ın fetihleriyle, Gelibolu Yarımadası'na geçişteki maksatta, nasıl bütün yollar Kostantiniye'ye çıkıyordu ise şimdi Balkanlar'dan Kostantiniye'ye gelen yollar tutuluyordu. Kısaca söylemek icap ederse Sultan Birinci Murad'ın Balkan siyaseti, bir istila emeli değil, yerleşip kök salmak ve Bizans'ı tecrit etmek esasına dayalıydı. Bu yüzden fethettiği yerlerde imar-iskân hareketini hızlandırıyor, Anadolu'dan

getirttiği Müslüman nüfusla Rumeli'yi Müslümanlaştırıyordu. Her köşe bucağa İslâm'ın mührünü kazınmaz şekilde yerleştirecek –hâlâ numuneleri mevcuttur– camiler, köprüler, imarethaneler, kervansaraylar yaptırıyordu.

Balkanlar'da 1376'da başlayan nispi sükûnet 1380'e kadar sürdü. Bu dört yıllık fasılaya Sultan Murad'ın şiddetle ihtiyacı vardı. Hem Anadolu işlerini yoluna koymak hem Balkanlar'a Müslüman nüfusu iskân etmek hem de yeni fethedilen şehir, kasaba, kale ve köylerde dinî, ilmi ve içtimâî müesseseler vücuda getirmek için zaman lazımdı.

Hummalı bir faaliyet başlamıştı. Vahiy medeniyetinin nadide eserleri, Rumeli'de çiçek açıyor, toprak sistemi yeniden düzenleniyordu.

Fakat bu fasıla daha uzun olmazdı. Ordu yeni fetihlerle takviye olup beslenmeliydi.

Eski fetihler gibi yeni fetih hamlesi de rasgele olmayacak, mükemmel bir plan dâhilinde Balkanlar'a yürünecekti. Hedef Sofya'nın alınmasıydı. Bu suretle Osmanlı hâkimiyetinin Bulgaristan'da kökleşmesi mümkün olacaktı. Yukarı Sırbistan'a hâkim olmak için Niş, Arnavutluk içlerine yapılacak akınlarda askerî üs vazifesi görmesi için de Manastır ele geçirilmeliydi.

Anadolu işleri 1381 sonlarında tamamlandı ve 1382'den itibaren Sultan Murad, "Hüdavendigâr" unvanıyla anılmaya başlandı.

Aynı yıl Sultan Murad Hüdavendigâr'ın casusları Balkanlar'ın çeşitli yerlerinden haber üstüne haber getirmeye başladılar:

"Hünkârım, Sırp rahat durmaz, Kral Lazar seferler düzenleyip kuvvetlenir, Osmanlı hudutlarına yaklaşır"

"Padişahım, Bulgar hır çıkarır. Kral Şişman, diğer kardeşlerinden kurtuldu, çarlığını ilan etti."

"Hakire sorulursa Padişahım, Arnavutluk'a sefer açmak zamanıdır, derim."

Bursa sarayı Balkanlar'ın bilgi merkezi olmuştu. Gelen her türlü haber inceleniyor, değerlendiriliyor ve harekât planı buna göre yapılıyordu.

Sultan Murad en çok Bulgar Kralı Şişman'a (bazı kaynaklara göre Sismanos) kızılıyordu. Anlaşmaları vardı. Bir zamanlar Eflak Prensi Layko, Bulgaristan'ı şiddetle tehdit etmiş, hatta müstahkem Nikopoli (Niğbolu) Kalesi'ni almıştı. O zaman iyice sıkışan Şişman, Osmanlılardan yardım istemişti. Osmanlıların sayesinde Eflak belasından kurtulmuştu. Hatta bunun şükranesi olarak kız kardeşi (yahut kızı) Tamar'ı (veya Mara) Sultan Murad'a vermişti. Ayrıca Osmanlı himayesini de kabul etmişti.

Bir gün Padişah, Şanlı Beylerbeyi Timurtaş Paşa'nın oğlu Yahşi Bey'i Edirne Sarayına çağırıldı.

"Bak a Yahşi," dedi. "Şişman'ın oyunbozanlığından herhalde haberdarsın. Değilse duy, Şişman serkeşliğe bulaşır. Ona akraba olduk diye bir izdivacın hatırına fetihten vazgeçecek değiliz. Üç bin leşkerle yürüyebileceğin kadar yürü, ayağının sürçtüğü yerde bizden yardım iste. Daha gençsin, bu yaşta, pederinin şân sahifelerine yeni şân sahifeleri ekleyeceksin. Allah muînin olsun."

Yahşi Bey'in yüreği kabarmıştı. Genç yaşta Hünkâr itimadına mazhar olmak ne büyük saadetti. Kalbi, kabı-

nı çatlatıp fırlayacakmış gibi vuruyordu. Padişahın ellerine sarıldı:

“Ne saadet, Hünkârım, Hüdavendigârım, bu ne büyük saadet! Bulgaristan’ı dize getirmekle kalmam, Allah’ın izniyle Kral Şişman’ı da ayaklarınızın dibine getiririm, duanızı üzerimizden eksik etmeyin Padişahım!”

Hüdavendigâr, genç Yahşi Bey’i alnından öpüp savaş uğurladıktan sonra, yüzünde endişe çiçekleri sararan Gazi Timurtaş Paşa’ya döndü:

“Dert etme, Paşa. Şuncağız çocuk, ama şimdiye kadar senin oğlun olduğunu fazlasıyla ispat etmiştir. Gözünü budaktan, canını devletten sakınmaz bir yiğit oğlu yığittir ki ilerde onu beylerbeyi görmek isteriz. Biz baki değiliz, yerimizi doldurabilecek gençlere fırsat tanımalıyız.”

“Korkum canından değil, tecrübesizliğinden dolayı başarısızlığa düşme ihtimalindendir. Destur verseniz de ben de gitsem Padişahım.”

Sultan Murad kararlıydı:

“Paşa, paşa! Hiç birimiz tecrübelerimizi ana karnında edinmedik. Tecrübe dediğimiz nesne hatalarımızın oğludur. Kuşlar bile belli zaman analarının himayesinde kalır, sonra uçmaya bırakılır. Şehzadelerimizi çok küçük yaşlarda vilayetlere göndermemizden maksat, tek başlarına uçmasını öğrenmelerini temindir. Biz şehzadelerimizi padişahlığa hazırlamak üzere bu yolu ihtiyar eyleriz. Beylerbeyliğine hazırlayacaklarımıza da elbette ordular vermemiz lazım gelir.”

Sesini alçalttı, gözlerini mazinin sis perdesinden öteyi görmek ister gibi sonuna kadar açtı, sakalını avuçladı:

“Dinle, Paşa. Biz vaktiyle cennetmekân beşemiz (büyük kardeş) Süleyman Bey’in gölgesinde fetih dersleri aldık. Pederimiz şahlığa onu hazırlamış. Bu işe biz de iyiden iyiye kendimizi alıştırılmışız. Vaktiyle amucamız Alâüddin Bey’in, pederimize yaptığını yapmayı düşünürüz. Babamıza emri hak vaki oldukça ağabeyimizin katına varıp ellerini öpüp yüzümüze sürerekten, ‘Heman sen sağol, devletin başına geç, tecrübelerin istikametinde fetih yolunu tut, biz dahi emrinde bir serdengeçti yiğit olarak hizmet edelim,’ diyeceğiz. ‘Saltanat davamız yoktur, sana mübarek olsun’ diyeceğiz. Buna hazırız, velâkin kader hükmünü icra eyledi. En olmadık zamanda, Süleyman Bey Hakkın rahmetine kavuştu. Ardından cennetmekân pederimiz göçtü. Dede mirası tahtı bir anda altımızda, tacı başımızda bulduk.”

Uykudan uyanır gibi silkindi. Mahmur mahmur göz kırptırdı:

“Kaç gecemiz şu keçe üstünde dua ile geçti. Kaç kere heyecanın zirvesinde ölmeye yattık. Kaç defa ‘Bize bu yük ağırdır, taşıyamayız’ deyü kendi kendimize dert saçtık; velâkin öğrendik, zaman her şeyi değiştirdi. Etrafımızda bulunan kabiliyeti, dirayeti sonsuz vezirlerle, paşalarla el ele verip dünyayı ürküten bir şevkete ulaştık.”

“Esağfurullah,” diye mırıldandı Timurtaş Paşa. “O şevket zatınızındır.”

Sultan Murad ayağa kalktı, bir elini açıp kapadıktan sonra:

“Bir şey duyabildin mi, Paşa?” diye sordu.

“Duymadım, Hünkârım.”

Ellerini birbirine vurdu:

“Şimdi duyduğum ama. Atalarımız boş yere dememişler, ‘İki elin sesi var’ diye. Biz el ele gelince sesimiz daha gür çıktı. Hamd olsun Rumeli içlerine yürüdük. Çok sürmez Bulgar Kralı Şişman’da diz çöker, Sarp da diz çöker, Arnavutluk da öyle. Ben oğluna güveniyorum, çünkü o kendine güveniyor. Sen de güven Paşa, güven ve gönlünü ferah tut.”

Bir habercinin beklediğini bildirdiklerinde Timurtaş Paşa çıkmaya davrandı. Fakat Sultan Murad’ın bir el hareketiyle yerine döndü. Padişah,

“Beylerbeyimizden gizlimiz yoktur,” dedi. “Ne yaptıkça birlikte yaptık. Haberciye içeri alın.”

Sanki tarihe kayıt düşmek istiyor, kendisinden sonra gelecekler için en iyi devlet idaresinin mükemmel ölçülerinden birini daha veriyordu: karşılıklı güven ve saygı.

Haberci huzura alındı. Padişahı etekledikten sonra, “Şevketlüm,” diye söze başladı. “İki at çatlama pahasına menzil-i maksudu tuttum, Bulgar Kralı Şişman eski düşmanlarıyla ittifak yollarını araştırır. Haber aldığımıza göre Bosna, Sırp, Hırvat ve Arnavutluk bir araya geldi. Şişman da katılırsa karşımızda kuvvet büyür. Ferman Hünkârımdır.”

Sultan Murad’da heyecanın zerresi yoktu. Timurtaş Paşa, Padişahın en çok bu cihetini sever ve takdir ederdi. Hiçbir surette heyecanlanmaz, asla paniğe kapılmazdı. Bir cenk esnasında etrafı küffarla çevrildiği zaman bile hiçbir şey olmamış gibi hareket ederdi.

“Pekâlâ,” dediğini duydu. “Var, istirahat eyle, endişeye mahal olmadığını bil ve rahatça uyu.”

Haberci huzurdan çıkınca, Timurtaş Paşa dayanamadı:

“Hünkârım, haberci bir Haçlı Seferi’nden bahsetti.”

“Evet,” dedi gayet sakin. “Biliyorum. Küffarın vazifesi bize mâni olmaya çalışmak, bizim vazifemiz ise mâniaları aşip engelleri yıkarak ceddimizin nurlu fetih yolundan yürüyüp Peygamber Efendimizin müjdesini tahakkuk ettirmektir. Meraklanacak bir şey yok, Paşa. Oğlunuzu üzerlerine saldım; zafer müjdeleri yakında gelir. Sen de vaktinde hazır ol, ayrı bir koldan Rumeli fethini yürütmek üzere, yakında yolcusun.”

Kalktı, Padişahı etekledi:

“Ferman Hünkârımdır.”

Ve vakti gelince Gazi Timurtaş Paşa Rumeli’ye geçti. Kısa bir süre sonra da habercisi çıka geldi:

“Padişahım! Allah’ın izni ile İştîp, Manastır ve Pirlpe fetholundu. Kara Timurtaş Paşam Arnavutluk içlerinde yürür.”

Padişah çocuk gibi sevinçliydi. Hezimet haberleri gelse bile itidali muhafaza edip heyecanlanmayan Sultan Murad, her zafer haberi karşısında çocuklaşır, içi bayram sevincine gark olurdu. Yalnız kalır kalmaz, secadeye diz çöktü:

“İlâhî, Sen ne büyüksün, ne yücesin. Bana bu günleri gösterdiğin için hadsiz hamd ve sena olsun. Ordularımı yendirme, talihimi döndürme, İslâm milletine gelecek bütün kaza ve belaları şahsıma gönder, onları muzdarip etme, âmin!”

SOFYA’NIN FETHİ

Devamlı akınlar ve küçük büyük fetihlerle geçen 1384 yılından sonra 1385 başlarında, Sadrazam Çandarlı Halil Hayreddin Paşa’nın Ohri’yi fethettiği müjdesi geldi. Ohri’nin fethi demek, Osmanlıların Arnavutluk hududuna kati surette yerleşmeleri demektir. Artık Arnavutluk’un günleri sayılıydı.

Nitekim sayılı günler çabuk bitti. Arnavutluk’ta Osmanlı hâkimiyetinin başlangıcı sayılan Safra Zaferi kazanıldı. Arnavutluk Prenslerinden Balşa ve müttefiki Sırp Prensi Vukaş’ın oğlu İvaniç savaş sırasında öldüler.

Padişah bu müjdeyi alınca dayanamadı, sordu:

“Ya Sofya?”

“Maalesef, Padişahım, Sofya Bey’i dayatır, iki senedir süren akınlar bir netice vermedi.”

Padişah Sofya’yı şiddetle istiyordu. Rumeli’ye hâkim olmak isteyen bir hükümdarın Sofya’yı elde tutması şarttı.³⁹ Vaktiyle bu işe Lala Şahin memur edilmiş, vefatı

üzerine de fetih İnce Balaban’a ısmarlanmıştı. İnce Balaban, 1314’de Osman Bey’in Bursa’yı tazyik için yaptırdığı Balabancık Kalesi’nin kumandanı Balaban Bey’in oğluydu. Babası kadar yiğit, babası gibi namlı bir serdardı. Lakin bütün gayretleri boşa gitmiş, Sofya’yı bir türlü fethedememişti.

Bir gün kara kara düşünürken maiyetinden Sündük içeri girdi. Doğancılığıyla meşhur yiğidin tasasızlığı İnce Balaban Bey’in sinirine dokundu. Hafiften mırıldandığı bir ilahiyi öfkeye buladı:

“Bre tasasız Sündük, bre nedir bu? Biz Sofya’yı fetih için kafa komayıp çatlatalım, sen destursuz girip düşüncelerimizi böl, kayıtsızlığın bu derecesini kırbaç halleder.”

Uzunca Sündük gülümsüyordu. Sanki İnce Balaban Bey’in öfkesi hoşuna gitmiş, keyfi bir kat daha artmıştı.

“Beyim,” dedi. “Bu iş kafa çatlatmayla olacak işlerden değildir besbelli. ‘Ruhsat verdim’ de Sofya Bey’i olacak cedsiz keferayı elleri, kolları bağlı ayaklarının altına atayım.”

“Oldu olacak bari kellesini de uçur öyle getir!”

“Yok, kellesi olmaz! Neden dersin bize canlısı lazımdır.”

“Keferenin cansız canlısından daha makbuldür hay tasasız, bir yerlerden kulağına çalınmadı mıydı?”

“Sayende çalındı Beyim, yiğitlerin yiğidi Beyim, bu keferede diğer keferelerden değil dedimse, bildiğim vardır.”

“Senin bildiğin de n’ola?”

³⁹ Hoca Sadüddin, c. 1, s. 159.

“Benim bildiğim şu ola ki Beyim, bu zındık atına bağlayıp Sofya Kalesi önünde millete teşhir edersek külliye takatten düşüp el aman çekerler. ‘Niçin bakalım hay akılsız?’ diye sorarsan, diyivereyim Beyime ki Sofya’yı ayakta tutan bu koca kâfirdir. Bu koca kâfir yamandır. Olmasaydı, Sofya çoktan avucumuza düşerdi.”

“Oldu olası, nasıl yapacağını da deyiversene...”

“Sevabıma onu dahi deyiveririm. Bildiğim, duyduğum kadarıyla koca kâfir ava pek meraklı imiş. Beslediği doğanların minicik kuşları parçalamasından zevk alır, “Ha yavrum! Kafasından gagala oğlum!” diyerekten doğanını teşvik edermiş. Benim de doğancılığım malûm olduğuna göre...”

“Sakın ki...”

“Aklınla bin yaşayasın, Beyim, günlerdir kafamı sarmalayanı şıp dedin, okudun. Aynen aklından geçeni kurmaktayım. Varıp maiyetine girerim. Sizlerden kaçtığımı, zaten eskiden Müslüman olmadığımı söylerim. Bir inanırsa gerisini ko gitsin.”

“İnanmazsa...”

“Eh, ol vakit de ko kelle gitsin; devlete can borcumuz var, öder kurtuluruz.”

İnce Balaban hayretle muhatabına bakıyordu. Son cümleyi söylerken alabildiğine ciddileşmişti. Ancak o zaman şaka etmediğine karar verebildi. Elini omzuna attı:

“Sofya’yı bir türlü alamama derdi seni benden daha fazla sarmış anlaşılan. Derdini içine gömüp içini yaktın. O ateşle saçma şeyler düşünmeye başladın. Merak etme, mutlaka bir yolunu bulup Sofya’ya gireceğiz.”

Sündük hiç seslenmeden dışarı çıktı. Bir taşta oturup gece yarısına kadar düşündü. Reddedilmemişti, ama açıktan izin de verilmemişti. Buna göre karar kendisine kalmış sayılırdı.

Kalktı, yürüdü...

Birkaç gün sonra Sofya’da idi. Bir hafta sonra ise Sofya muhafızının doğancısı oldu.⁴⁰ Sofya Bey’ini inandırması zor olmamıştı. Yol boyunca düşünüp tasarladığı hayalî sahneleri, iki gözü iki çeşme öylesine anlatmıştı ki adam az daha ağlıyordu.

Birkaç ayda itimadını iyiden iyiye kazandı. Doğancıbaşısı oldu. Artık avları o düzenliyor, avcıları bölgeye o dağıtıyordu.

Günlerden bir gün, güzel bir plan hazırladı. Avcıları öylesine dağıttı ve Sofya Bey’ini, ona hiç sezdirmeden av yerinden öylesine uzaklaştırdı ki sonradan kendisi bile şaşıtı.

Sofya Bey’i av sarhoşluğuna karışmış şarap sarhoşluğundan kurtulur gibi olunca bakındı. Hava kararmak üzereydi. Ormanda kimsecikler kalmamıştı. Bağrıışmalar da duyulmuyordu.

“Neredeyiz yahu?” diye hayretlendi.

“Çok iyi bir yerdeyiz,” diye karşılık verdi Uzunca Sündük. “Hiç meraklanma. Şimdi icabına bakarım.”

Kaplan acelesiyle atılıp atından aşağıya yuvarladı. Bağırıp çağırmasına aldırmadan bir güzel bağladı. Ağzını da tıkadıktan sonra atına attı. Atını yedeğine alıp

⁴⁰ Usta avcılara ve kuş yetiştiricilerine verilen unvan. Padişahların ve beylerin av partilerini düzenleyip idare ederlerdi.

Osmanlı karargâhının bulunduğu Filibe'ye götürdü. İnce Balaban Bey'in önüne fırlattı:

"Dediğim gibi Balaban Beyim, getirdim."

Balaban şaşkınlıkla sıçradı:

"Ne! Kim bu?"

"Kim olacak, Sofya Bey'i işte. Bağlayıp ayaklarının altına yuvarlayacağımı söylemiştim. Gitme demedin, git de demedin, bu hesapça kararı bana bıraktın. Ben de gidip..."

"Hay aklı bozuk!" diyerek sözünü kesti Balaban, "Nice arayıp durduk seni, meğer küffar içre girip Sofya Bey'ini alıp bir de güzelce bağlayıp... Dur ki aklım uçmada, bu nasıl iştir?"

Uzunca Sündük hikâyesini kısadan anlattı. Böylece İnce Balaban Bey'in hayretine hayret katıp şaşkınlıklar içinde yuvarlandıktan sonra:

"Sıra herifi Sofya kapılarına götürmeye kaldı," dedi.

"Bu işi sabaha bitiririz."

Balaban Bey, bu yoktan gelen armağanı Allah'ın ikramı kabul ederek beraberine aldı ve Sofya üzerine yürüdü. Kaledekiler kendi serdarlarının yakalandığını görünce hisarı teslim etmekten başka çare bulamadılar, kale kapılarını açtılar.⁴¹

Aynı yıl (1386), tarihlerimiz üç mühim hadise kaydeder: Bunlardan biri, Osmanlıların ilk defa Mısır Kölemenleriyle siyasî münasebet kurmalarıdır. İkincisi, Padişahın damadı Karaman Bey'in, Alâüddin Ali'nin Osmanlı topraklarına saldırması üzerine Karaman Ordu-

⁴¹ Hoca Sadüddin, c. 1, s. 159.

su'yla Konya Ovası'nda yapılan savaştır ki daha önce de kaydettiğimiz gibi savaşı Karaman Bey'i kaybetmiş, ancak karısı Nefise Sultanı babasına (Padişaha) ricacı olarak göndererek canını kurtarabilmiştir. Üçüncüsü ise büyük Şehzade Bayezid'in Konya Muharebesinde gösterdiği başarılar üzerine "Yıldırım" unvanını kazanmasıdır. Karaman Bey'i ile yapılan savaşta padişah merkezde bulunuyor, oğullarından Şehzade Bayezid sol cenahı, Şehzade Yakûb ise sağ cenahı kumanda ediyordu. Bu savaşın ehemmiyeti geleceğin Osmanlı Padişahı'nı tespit etmesidir. Asker, Şehzade Bayezid'le, Şehzade Yakûb'u mukayese imkânı bulmuş, Bayezid'in her bakımdan üstünlüğünü yakından görmüştür.

Bu zaferi müteakip Sadrazam Cendereli (Çandarlı) Halil Hayrettin Paşa'nın vefatı (1387) başta padişah olmak üzere herkesi üzüntüye gark etmiştir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş vetiresinde ilmiyle, zekâsıyla, dirayetiyle, gelişme vetiresinde de diğerlerine ilaveten kılıcıyla büyük hizmetler yapan şanlı vezirin vefatı üzerine Sultan Murad'ın gözyaşlarını tutamayarak ağladığı rivayet edilir. Şüphesiz bu zat, bir padişahın gözyaşı dökmesine layık biridir. Diğer hizmetlerinin yanı sıra, Osmanlı Devleti'ne kabiliyetli sadrazamlar yetiştiren bir aile armağan etmiş, Çandarlı ailesi İstanbul fethine kadar devlete beş vezir vermiştir. Halil Hayreddin Paşa'nın kendisi, kuruluş devrinin üç namlı padişahına (Osman Gazi, Orhan Gazi ve Murat Hüdavendigâr) müşavir olma şerefini kazanmış, bilhassa Sultan Murad, şanlı vezirini hemen hemen hiç yanından ayırmamış;

daima fikirlerine değer vererek zaman zaman kendinden üstün tutmuştur.

Onun vefatının elemi is e oğlu Ali Paşa'yı aynı mevkie tayinle gidermeye çalışmıştır. Tabii bu tercihte Ali Paşa'nın Çandarlı ailesinden gelmiş olması değil, şahsî kabiliyetleri rol oynamıştır. Ali Paşa'nın sadrazamlık öncesi ve sonrası yaptıkları hatırlanırsa Sultan Murad'ın, adam seçmekte ne kadar ustaca ve isabetli hareket ettiğı bir kere daha anlaşılır. Böylece başarılarının bir sırrı daha ortaya çıkar.

ZAFERİN DOĞUM SANCISI

Andlaşmalara göre Sırp Kralı Lazar Grebliyanoviç, her yıl Osmanlı Devleti'ne bir miktar haraç ve istendiğinde asker vermek zorunda idi. Hatta bu andlaşmalar mucibince, Karaman Bey'ine karşı yapılan Konya Savaşı'na bir miktar asker de göndermiş; ancak bunlar serkeşlik ve yağma gibi savaş kaidelerinin dışına çıktıkları için Osmanlı askerinin nefretini çekmiş, şikâyetler artınca Padişah tahkikat yaptırmış, suçlu görülen Sırp askerlerini cezalandırmıştır.

Sonradan bunlar memleketlerine dönünce bire bin katarak ve tabii kendilerini masum mazlum göstererek çektiklerini vatandaşlarına anlatmışlar. Böylece, umumî bir heyecan meydana getirmişlerdir. Bunu fırsat bilen Kral Lazar'ın Osmanlı nüfuzunu kırmak üzere bir ittifak zemini aradığından bahsedilir. Ancak asıl sebep, Osmanlıların Balkanlar'daki devamlı muvaffakiyetleridir. Niş'in fethi ile Osmanlı Devleti hududunun Morava

boylarına dayanması, Sırbistan ve Bosna İslavlarında büyük bir panik meydana getirmiştir. Bu panik nihayet mukavemet fikrine dönmüştür. Sırp Kralı Lazar Grebliyanoviç, vaziyeti, Bosna Kralı Tvartko'ya anlatıp ittifak teklif etmiştir. Bir kısım Bulgar ve Arnavut kaçaklarının da bu ittifaka dâhil olmasıyla vücut bulan otuz bin kişilik Haçlı Ordusu, o sırada Vardar boylarında ilerleyip Bosna'yı istilaya başlayan yirmi bin kişilik Osmanlı Ordusu'nu Toplika Vadisi'ndeki Ploşnik mevkiinde ani bir baskınla bozmuştur (1388).

Osmanlıların Balkanlar'daki bu ilk bozgunu, düşman hesabına zafer dahi sayılamayacak teferruat kabilinden olsa bile başarı yüzü görmemiş Balkan devletlerine cesaret vermiştir. Haftalarca şenlikler yapılmış, ayinler düzenlenmiş, kiliselerin çanları günlerce çalınmıştır. Balkan İslavları, zifiri karanlıkta bir mum ışığı görmüş pervaneler gibi ışığın etrafına üşüşmüşler; ama sonunda pervanelerin kaderine uğrayıp kendilerini yakmışlardır. Çünkü bu küçük bozgun Osmanlı tarihine Birinci Kosova Zaferi gibi büyük bir zafer armağan etmiştir. Bu itibarla Ploşnik bozgununu zaferin doğum sancısı saymak mümkündür.

KOSOVA ZAFERİ

Padişah divanı kurulmuştu. Sadrazam Çandarlızâde Ali Paşa, Padişahın sağında, Beylerbeyi Timurtaş Paşa solunda duruyordu. Önde kazasker, yanında din adamları, beyler, paşalar ve namlı kumandanlar vardı.

Kur'ân-ı Kerim okundu ve şehitlerin ruhuna dua edildi. Padişahın gözleri birini arıyordu. Aradığını bulamayınca:

“Dede yadigârımız Evranos Gazi'yi görmeyiz, nerededir?” diye sordu.

Sadrazam Ali Paşa:

“Padişahım, Gazi babamızın haccına ruhsat vermiştiniz” diye karşılık verince hatırladı.

“Yokluğunu hissederiz” diye mırıldandı. “Sizi son vaziyeti mütalâa ve münazara için topladık. Küffarın ittifak haberi geldi. Duyduk ki vaktiyle canlarını bağışladığımız voyvodalar, krallar birleşip üstümüze azimet iderler. Bunca ekmeğimizi yemiş Bulgar Kralı Şişman

da bize karşı yapılan Sırp, Bosna, Hırvat ve Arnavutluk ittifakına dâhil olur. Bulgar askeri muhariptir, sonunda yeneriz, lakin bizi fazlaca uğraştırmasından endişe ederiz. Bulgarları ittifakın haricinde tutmalıyız. Bunun yolu yordamı n'ola?"

Çandarlızâde Ali Paşa söz aldı:

"Hünkârım, Bulgarlara fazla menzil verdik. Bulgar Kralı Şişman'la akrabalığımız vardır, deyü fazla zorlamadık. O da bunu nimet bilip istiklal davasına düştü"

Padişahın kaşları yaylandı:

"Kurbiyyetimiz vardır, deyü Bulgar Kralı'na iltimas ettiğimizi mi söylemektesin Paşa?"

"Hâşâ Padişahım! Bu izdivacı Bulgaristan'ı muhtemel küffar ittifakının dışında tutmak için yaptığınızı bilenlerdenim, lakin Şişman yanlış değerlendiren, müsamaha ve rıfkınızı su-i istimal eyler. Devlet menfaatleri bahis mevzuu oldukça müsamaha gösterilmeyeceğini en açık şekilde ifade etmemiz vaziyetin muktezasıdır."

"Biraz daha açık söyle ki ümmet anlasın Paşa..."

"Padişahım, hakirin fikri Bulgaristan'ın baştanbaşa fethedilmesi yolundadır. Şişman yakalanıp mübarek ayaklarınızın altına atılmalı ki istiklal sevdasından tamamen vazgeçerek boyun büksün, Gayrısı Padişahımın bileceğidir."

Görüşler bu noktada düğümlendi ve padişah son sözü söyledi:

"Bak a Paşa, beraberinde otuz bin kişi alıp Bulgaristan'ı fethetle, Şişman'ı tutup huzurumuza getir. Kuvvet lazım oldukça arkanda olduğumuzu unutma. Allah yolunu açık eylesin."

Sadrazam, Padişahın ellerini öpüp hayır duasını aldıktan sonra süratle Bulgaristan'a yürüdü (1388). Bulgar payitahtı Tırnova şehrini aldı. Timurtaş Paşazade Yahşi Bey de aynı anda Pravadi Kalesi'ni ele geçirdi. Şumnu ile civar kaleler fethedildi.

Bulgar Kralı Şişman hiçbir yere tutunamamış, Osmanlı Ordusu'yla karşılaşmamak için kaç kaç Nikopol (Niğbolu) Kalesi'ne kapanmıştı. Kale çok sağlam olduğu için rahatlıkla mukavemet ediyordu. Niğbolu'nun düşmesi zamana müteallikti. Oysa fazla zaman yoktu. Müttefik topyekün taarruza geçmeden Bulgar işinin halledilmesi lazımdı.

Ali Paşa, Padişah'tan yardım istedi. Derhal harekete geçen Sultan Birinci Murad, Niğbolu üstüne yürüdü. Durum casusları vasıtasıyla Kral Şişman'a bildirilince mukavemet imkânının ortadan kalktığını anladı. Direnirse devletiyle birlikte kellesini de kaybedebilirdi. Her sıkıştığında canını kurtarmak için müracaat ettiği zelilâne teşebbüslere bu sefer de müracaat etti. Padişahı yolda karşılayarak bir yanlış anlaşılma bulunduğunu, Ali Paşa tarafından tazyik olununca korkup Niğbolu'ya kapandığını, bütün memleketiyle birlikte canı, malı ve ailesiyle Padişaha teslim olduğunu bildirdi.

Sultan Murad bu vaadlere kanmamakla birlikte, maksadın hâsıl olduğunu görüp daha fazla kan akmasını önlemek için Şişman'ı bağışladı. Geri döndü. Fakat padişah geri döner dönmez, Şişman da sözünden döndü. Silistre'yi teslim sözü vermişken caydı. Sultan Murad, Kral Şişman'ın böyle bir döneklilik edeceğini tahmin

etmiş ve Sadrazam Ali Paşa'ya Şumnu ile geçitlerini elinde tutması emrini vermişti.

Sadrazam Ali Paşa, Kral Şişman'ın taahhütlerine sadık kalmadığı haberini alınca Silistre'ye yürüdü. Silistre'yi, Rusçuk'u aldı. Niğbolu'ya kapanan Şişman'ı kayıtsız şartsız teslim mecbur etti.

Şişman'ı karısı ve çocuklarıyla alıp Padişaha götürdü. Bir rivayete göre Şişman, ihanetleri yüzünden öldürüldü, diğer bir rivayete göre ise eceliyle ölünceye kadar bir Osmanlı valisi gibi görev yaptı. Aslında Bulgar Kralı Şişman'ın akıbeti, tarih nokta-i nazarında önemli değildir. Mühim olan 1388'de Bulgaristan'ın baştanbaşa işgal edilmek suretiyle Haçlı ittifakının muharip Bulgar unsurundan mahrum bırakılması hadisesidir ki bu dâhiyane plan Kosova Zaferi'nin en mühim unsurunu teşkil etmiştir.

SON PERDE

Rumeli fethinin Sultan Birinci Murad devrine taalluk eden son perdesi, Kosova Sahrası'nda oynanacaktı. Bir yandan Haçlılar yüz bini aşkın⁴² askerle ilerlerken Osmanlı Ordusu altmış bin gazi ile⁴³ Kosova Sahrası'na gidiyordu. Evranos Gazi hac dönüşü ayağının tozuyla Uluova mevkiinde orduya katılmış, onun orduya iltihakı, askerinin maneviyatını yükseltmişti. Koca Pîr-i fânî, dudakları duayla kımıl kımıl otağ-ı hümayûna yaklaşırken asker cûş u huruş içinde istikbal ediyordu:

“Gazi babamız, hoş geldin!”

“Gazi babamız haccın mübarek ola!”

Otağ-ı hümayuna girmesi, Padişahın yüzünü aydınlatmış, gözlerinde derin bir sevincin ışığı yanmıştı. Ayakta karşıladı:

“Yokluğunu çok duyduk, dede yadigârı Gazim be-

⁴² Bazı eski kaynaklarımızda 300 bin gösterilir.

⁴³ Bazı tarihçiler 40 bin olduğunu yazar.

nim, hele gel ki mübarek beldelerin kokusunu alalım.”

Koca Gazi, Padişahın ellerini öpmeye davranmışken az daha boş bulunup Padişaha el öptürecekti. Sultan Bircinci Murad, Evranos Gazi’nin ellerine âdeta kapanmıştı. Son anda geri çekebildi.

“Estağfurullah, Padişahım, bunu yapmayın!”

Kucaklaştılar. İki dağ birbirine kavuşmuş, iki dünya bir çadırda buluşmuştu. Herkes sevinçle dolu doluydu. Hele asker bayram yapıyordu. Boşuna değildi sevinmeleri, Evranos Gazi’nin Peygamber müjdesiyle geldiğini düşünüyorlardı. Zaten namı dile destandı. Belki yüz türlü kerameti ağızdan ağza yıllardır söylenirdi.

Bu hava içinde Kosova sahrasına girilip otağ-ı hümayun kuruldu.

Padişah, ilk iş olarak yanına Sadrazam Ali Paşa’yı da alıp bir tepeye çıktı. Uzun uzun düşmanı seyretti. Karınca sürüsü gibi kaynıyordu. Etraf Haçlı askerleriyle gırtlığa kadar dolmuştu. Zırhlı süvariler at tepip caka satıyorlardı.

“Ne dersin Ali, yüzümüzün akıyla bu işten de çıkabilecek miyiz? Rüzgârın bizim tarafa doğru esmesi çok tehlikeli. Kalkacak toz dumanla leşkerimizin ağzı, gözü dolup perişan olurlar...”

İlk defa zaferden şüphe ediyordu. Bunun ne kadar tehlikeli olduğunu bilen Sadrazam,

“Padişahım,” dedi, “Gönlünüzü ferah tutun. Buraya gelmeden önce bir zaman Kur’ân okudum. Nereyi açtımsa bir müjdeyle karşılaştım. Cihad emri ve fetih vaadleri yolumu aydınlattı. Hele ‘Nice az kişiler var ki sayıca kendilerinden çok olan topluluklara Allah’ın iz-

niyle galip gelmiştir’⁴⁴ müjdesini görünce artık zaferi kazanacağımızdan zerrece şüphem kalmadı. Allah yarıdıcımızdır.”

Ordugâha dönüp divanı topladı.

“Hemen taarruz esastır,” diye fikrini söyledi. “Küffar bunu beklemediği için şaşırıp telef olur.”

Gazi Evranos Bey söz istedi:

“Padişahım, asker yorgun düşmüştür, Hava da çok sıcaktır. Bu yorgunluk ve sıcakta cenk edilemez, sabahı bekleyelim.”⁴⁵

Diğerleri de aynı rey izhar edince Padişah, kabul etti. Savaş ertesi güne bırakıldı. Ama savaş düzeni nasıl olacaktı?

Bazıları, ordu ile beraber getirilen develerin ön saflara konması görüşünü ileri sürdüler. Savaş başlayınca bunlar düşman zırhlıları üstüne sürülecek ve düşman içinde panik çıkartılacaktı. Şehzade Bayezid bu görüşe şiddetle karşı çıktı:

“Biz şimdiye kadar hayvanların ardında saklanarak zaferler kazanmadık. Allah’ın inayetinden gayri bir şeye sığınmadık. Düşman karşısında gizlenmedik, dinimizin, devletimizin şanına yakışmaz. Erce savlet idelim.”

Timurtaş Paşa ile Sadrazam Ali Paşa da Şehzadeye katıldılar. Ali Paşa:

“Develeri öne sürmek tedbir değil, tedbirsizliktir. Ya develer ürküp geri dönmeye başlarsa halimiz ne olur?

⁴⁴ Bakara Sûresi, 249.

⁴⁵ Mehmet Neşri, *Kitab-ı Cihannûma* (İstanbul: 1949), c.1, ss. 276-7. “Hünkâr itti ‘Hemân vuruşmak lazımdır.’ ‘Evranos itti: ‘Sultanum, imdi gün kızgındır ve leşker yorgundur ve adûv azgındır, bugün âram ideliüm’ dedi. Hünkâr bu sözü sevap gördi.”

Basarken basılmışın haline düşmez miyiz? Bu tehlikeyi göze alamayız!”

Bu fikirden vazgeçip savaş planını yaptılar.

Buna göre, Sultan Murad merkezde bulunacak, savaş bizzat idare edecekti. Şehzade Bayezid ordunun sağ cenahını kumanda edecekti. Beylerbeyi Kara Timurtaş Paşa ile Gazi Evranos Bey, Şehzadenin emrinde bulunacaklardı. Sol cenahı ise Karesi Sancakbeyi Yakup Bey kumanda edecek, Anadolu Beylerbeyi Saruca Paşa ile Germiyan, Hâmid, Teke, Menteşe ve Aydın Beyliği askerleri emrinde bulunacaktı.

Ordunun, sağ ve sol kanatlarının önüne birer okçu yerleştirilecekti. Sağ cenah okçu kumandanlığı Hâmi-doğlu Malkoç Bey’e, sol cenah ise Mustafa Bey’e verildi.⁴⁶

O geceyi Sultan Murad hemen hemen uykusuz geçirdi. Kur’ân-ı Kerim okudu, namaz kıldı ve dua etti. Tarihlerimizin müşterek kaydına göre Sultan Murad, Allah’tan şehadet istiyor, “Bu zafer şehit olmama bağlıysa ya Rab, beni şehid eyle!” diyordu.

⁴⁶ Mehmed Neşri, ss. 294-5.

HAÇLI ORDUSU

Haçlılar kör bir gurur içinde idiler. Birbirlerini öve öve göklere çıkarıyor, mutlaka bir zafer kazanacaklarına inanıyorlardı. O kadar inanıyorlardı ki bir ara ani bir gece baskınıyla Osmanlı Ordusu’nun perişan edilmesi fikri ileri sürülmüş, ancak generallerden Yorgi Kastiryota (Georges Gastriota) buna şöyle itiraz etmiştir:

“Gece baskını yaparsak Türkler karanlıktan istifade edip kaçarlarsa, oysa biz buraya Türkleri kaçırmaya değil boğmaya geldik.”

Bu cevap karşısında kadehler kalkmış, peşin zafer hülyasıyla dumanlı kafalar daha da dumanlanmış, yine o gece Sırp asilzadelerinden Miloş Kabiloviç’e meşum cinayetini ilham etmiştir.

Hadise şudur: Sırp Kralı Lazar’ın iki kızından biri Miloş Kabiloviç’le, diğeri Vuk Brankoviç’le evlidir. Damatlar birbirini sevmedikleri gibi kardeşler de birbirini sevmemekte, her fırsatta biri diğeri kalbini kırmaktadır.

Bir gün kocalarını överken tartışırlar. Miloş'un karısı Vukaşava Brankoviç'in karısı Mara'ya bir tokat atar. Mara kocasına şikâyet eder. Yediği dayanın intikamını almasını ister. Brankoviç bacanağına gidip tarziye ister. Bacanağını günahı kadar sevmeyen Miloş, bunu kabul etmez. İş büyür ve Kral Lazar'a akseder. Lazar iki bacanağın kılıçla kozlarını paylaşmasına müsaade verir. Dövüşü Miloş kazanır. Çok kızan ve kini biraz daha artan Brankoviç, elinden başka bir şey gelmeyince Miloş hakkında söylentiler yayar. Miloş'un Osmanlılarla işbirliği ettiğine kayınpederi Lazar'ı da inandırır.

İşte o gece Lazar, daha fazla sırrını saklayamamış, sarhoşluğun da tesiriyle Miloş'a dönerek şunları söylemiştir:

"Her ne kadar seni ihanetle suçluyorlarsa da bu gece kadehini şerefime kaldır..."

Miloş sapsarı kesildi. Kralın, kendi şerefine kadeh kaldırdığını zannedip doğrulmuştu, yerine yıkıldı. İnler gibi bir sesle:

"Sadakatimin delilini yarın sana sunacağım," dedi.

Kral Lazar'ın keyfi yerindeydi. Ulu orta bağırıyordu:

"Kim Osmanlı padişahını tutup huzuruma getirirse kendime damat edineceğim, ayrıca ona müstahkem on kale vereceğim."

Bosna Kralı da coşmuştu:

"Bu işi başaracak olana beş müstahkem kale de ben vereceğim!"

Beride Sultan Murad dua ediyordu, Evranos Gazi namaz kılıyordu, Ali Paşa Kur'an-ı Kerim okuyordu, ordu tekbir alıyordu...

Sabah oldu. Padişah hemen dışarı koşup havaya baktı. Rüzgâr kesmiş, hafifçe serpiştiren yağmur bütün tozu dumanı bastırmıştı. Padişahın en büyük endişesi böylece izale olmuştu. Çamurlu toprağa diz çöküp Allah'a el açtı:

"Allah'ım, zaferimin müjdesini gönderdin, dualarımı kabul edip kızgın güneşi bulutlarla gizledin, rahmetinle Kosova Sahrası'nı suladın, sayısız hamd ve şükür Sana..."

Karşılıklı saf bağlandı...

Ve Sultan Murad hücum işaretini verdi...

Hoca Sadüddin'i dinleyelim:

"Merdân-ı pür-stiz, şu denlû hun riz ittiler ki tiğ-i elmas-gûnları yâkut-u rummânî ve sinân-ı cansitanları akîk-i yemânî oldu. Ol arsa-i kâr u zar nümûne-i lâlezâre döndü."⁴⁷

Savaşın başlarında Osmanlı Ordusu'nun sol cenahı sarsıldı, ama Şehzade Bayezid, lakabını tescil edercesine yıldırım hızıyla sol cenahın imdadına yetişip vaziyeti düzeltti. Böylece Yıldırım Bayezid, Kosova Zaferi'nin kazanılmasında mühim bir vazife ifa etti.

Haçlı Ordusu'nda ilk paniğe kapılan kişi Lazar'ın damatlarından Vuk Brankoviç oldu. 10-12 bin atlıdan mürekkep kuvvetleriyle geri çekildi. Bozgun bunun üzerine başladı ve arkası hemen geldi. Az sonra paniğe inkılâp etti. Artık herkes başının çaresine bakıyor, asker, kumandanlarını dinlemiyordu. Bu hengâmda Şehzade Bayezid, Sırp Kralı Lazar'ı kısıtırmıştı.

⁴⁷ Savaşçı askerler öyle kan döktüler ki elmas renkli kılıçları kırmızı nar gibi yakut ve gönül alıcı mızrakları kırmızı Yemen akiki oldu. O savaş meydanı lâle bahçesine döndü.

“Dönekler Kralı, elimizden kurtulamayacaksınız!”

Lazar, karşısında Şehzadenin bulunduğunu görünce can derdine düştü. Etrafından yardım istediye de mâiyeti bozgun halindeydi. Kimsenin ona aldıracağı yoktu. Kılıcını iyi kullanabilirse belki kurtulabilirdi.

Ne var ki Şehzade Bayezid’le boy ölçüşebilecek kadar iyi silahşor değildi. Osmanlılara ihanetin cezasını canıyla ödedi. Zafer kazanılmıştı, fakat...

“YA RAB, BENİ ŞEHİD EYLE!”

Haçlı Ordusu’nun artıkları toplanıyordu. Padişah cesetler ve şehitlerle dolu savaş meydanını geziyordu. Kumandanlardan biri yaklaşıp Padişahı etekledikten sonra:

“Padişahım, şurada bir Sırp yatur, Müslüman olacağını söyleyüb huzurunuza yüz sürmek ister.”

Sultan Birinci Murad gülümsüyordu. İslâm dinine girip kardeşlik teklif eden birini reddedemezdi.

“Getirin!”

Getirilen yeminli Sırp asilzadesi Miloş Kabiloviç’ti. Padişaha yaklaştı. Ayaklarına kapanmak ister gibi bir hareket yaparak elbisesinin geniş koluna sakladığı zehirli hançeri Sultan Murad’ın göğsüne sapladı:

“Al!”

Sultan Murad göğsün tuttu, etrafını saranların kucağına yığılırken:

“Kader” diye mırıldandı. “Bayezid’i padişah yapın.

Biz zeval bulduk diye devlet zeval bulmasın.”

Etraftan acı haberi alanlar geliyordu. Padişahın etrafı ana baba gününe dönmüştü. Padişah bütün beyleri, paşaları yanında görünce celâllendi, kalkmak ister gibi davrandı:

“Fermanımdır, cengi tamamlayın, zaferi kazanın, kaçak kâfirleri takip edin, başımızda beklenmesine ruhsatımız yoktur.”

Sadece iki saatlik ömrü kalmıştı, ama o halinde bile idareyi bırakmıyor, bozgun çıkma ihtimalini düşünüp dayanmaya çalışıyordu.

Kahkahalar ata ata, “Hey Lazar, benim şanlı kayınpe-
derim, işte intikamımı aldım. İşte sadık olduğumu is-
patladım!” diye bağıra bağıra Miloş Kabiloviç kaçıyor-
du.

Atına ulaşmadan yakalayıp parça parça ettiler.

Ne çare, onun ölümü Sultan Murad’ı canlandırmadı. Dilinden eksik etmediği “Allah” adını son defa tesbih etti ve ebediyete göçtü (1389).

Bu cinayeti üzerine Miloş Kabiloviç, Sırp tarihine bir destan kahramanı olarak geçecek ve adına anıtlar, hey-
keller dikilecekti.

Padişahın şehit edildiği yere bir türbe yapıldı. Bu türbe “Meşhed-i Hüdavendigâr” adıyla ziyaretgâh oldu. Cenazesi tahnit edilip Bursa’ya götürüldü. Çekirge sem-
tinde yaptırdığı muhteşem türbesine defnedildi.

Padişah yaralanır yaralanmaz, düşmanı takiple meş-
gul bulunan Yıldırım Bayezid’e haber salınmış, Bayezid süratle dönüp Osmanlı tahtına cülûs etmişti.

Murat Hüdavendigâr’ın vefat haberi yalnız Osmanlı-
ları değil bütün İslâm âlemini hicrana gark etti. Mısır
Sultanı Barkuk (veya Berkyaruk) Hüdavendigâr’ın Bur-
sa’daki türbesine konulmak üzere altın yaldızlı bir
Kur’ân-ı Kerim, bir altın şamdan ve altın tas gönderdi.

Hoca Sadüddin, Kosova sahrasında Sultan Murad’a
şu münacatı yaptırır:

*Ab-ı Ruy-i Habib-i Ekrem için,
Kerbelâ’da revan olan dem için,*

*Şeb-i firkatte ağlayan göz için,
Reh-i aşkında sürünen yüz için,*

*Ehl-i derdin dil-i hazini için,
Cana tesir eden enini için,*

*Eyle ya Rabbî lûtfunu hemrah,
Hıfzını eyle bize püşt ü penâh!*

*Ehl-i İslâm’a ol muîn ve nâsır,
Dest-i âdâyı bizden eyle kasır,*

*Bakma ya Râb bizim günahımıza,
Nazar et cân ü dilden âhımıza!*

*İtme ya Râb, mücahidîni telef,
Tir-i âdâya kılma bizi hedef,*

*Çeşmimiz sakla gerd-i mârekeden,
Cünd-i İslâmı bekle mehlekeden,*

*Bunca yıl sa'y ü içtihadımızı,
Gazavat içre yahşi adımızı,*

*İtme ya Râb kahrın ile tebah,
Yüzümü halk içinde etme siyah!*

*Din yolunda beni şehid eyle,
Ahirette beni said eyle,*

*Mülk-i İslâm'ı pâymal etme,
Menzili fırka-ı dalâl itme*

*Keremin çoktur ehl-i İslâm'a,
Dilerim kim erişe itmama.*

SULTAN MURAD'IN ŞAHSİYETİ

Tarihimize altın harflerle kazılmaya layık Sultan Murad Hüdavendigâr'ın şahsiyeti, şimdiye kadar yazdıklarımızla zaten ortaya çıkmış olmaktadır. “Fazilet odur ki düşmanların dahi kabul etsin” kaidesince kendi fikrimizden çok düşmanların fikrine yer vereceğiz. İşe Iorga'dan (Yorga) başlayalım. Bu adamı rasgele seçmedik. Biraz tarihle alâkadar olan herkes bilir ki Rumen tarihçisi Iorga, ileri derecede Osmanlı düşmanı olmakla tanınmıştır. Sultan Murad'ı şöyle anlatmaktadır:

“Kendisine tâbi Müslümanlara karşı cömert ve âlice-
nap, Hristiyanlara karşı galip gelmeyi değil, kalpleri ka-
zanmayı bilen, yumuşak, müsamahakâr bir efendi idi.”

Atinalı Rum tarihçisi Halkondil ise Sultan Murad'dan şöyle bahseder:

“Az konuşur, fakat güzel söz söylerdi. Hayırhah bir hükümdar, yorulmaz bir avcı ve kibar bir şövalye idi. Birçok hayırlı iş yaptı. Rumeli ve Anadolu'da otuz yedi-

den ziyade büyük ve müşkil harp idare ederek daima muzaffer oldu. Düşmana yerini terk ettiği yahut arka çevirdiği asla görülmemiştir. Kemâl-i şecaatle harp eder, şaşırılmaz ve asla telaş göstermezdi. İstirahat nedir bilmezdi. Gençliğinde olduğu gibi ihtiyarlığında da cevvaliyetini, faaliyetini kaybetmemiştir. Her şeyden evvel iyice düşünür, maksat ve meramını temin için hiçbir şeyi ihmal etmez ve unutmazdı. Kemal-i sükûnetle inkiyad eden milletlere ve sarayındaki ecnebi çocuklara hilm, sükûnet ve mülâyemetle muamele ederdi. Mükâfatta da sûratlı idi. Herkesi adı ile çağırarak mutad idi. Harbe gireceği zaman askeri münasip nutuklarla cesaretlendirir, yapılan en küçük hataları da müsamahasız cezalandırırdı. Maiyetini hem şiddetiyle titretir hem de onlara, hiçbir kumandanın gösteremeyeceği rıfk, şefkat ve muhabbetle muamele ederdi.”

Biraz da Hammer’i dinleyelim:

“Ne kadar şiddetle muhakeme olunursa olunsun, büyük manevî kuvvetleri ve kesin sonuç verecek hallerde çoğunlukla deha yerini tutacak faaliyetlere malik bulunduğu inkâr olunamaz. Adaleti ve asla değişmeyen şiddeti yüzünden milleti hem onu sever hem de korkardı. Şer’i kanunları büyük bir dikkatle koruduğundan, kurmakta olduğu devlette o kanunları pekiştirecek çalışmaların hiç birinde kusur etmedi.”

İnancına, dünyasına, emeline yabancı; mefkûre ve ideallerine düşman olanlar, Sultan Murad’ı böyle anlatmak zorunda kalmışlarsa elbette bize söyleyecek tek söz kalmıştır:

“Fazilet odur ki düşmanların dahi kabul etsin.”

KAYNAKLAR

Ahmedî. *Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-i Osman* (İskender-nâme). Lâleli Ktb. Sicil No: 1995

Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*. İstanbul: 1983.

Ahmet Feridun Bey, *Münşaatü’s-Selâtin*, İstanbul: 1859.

Âşık Paşazâde. *Tevârih-i Âl-i Osman*. İstanbul: Ali Bey, 1915.

Ayverdi, Sâmîha. *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*. İstanbul: Damla Yayınları, 1975.

Bahadıroğlu, Yavuz. *Osman Gazi*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2006.

Bahadıroğlu, Yavuz. *Orhan Gazi*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2006.

Danışmend, İsmail Hâmi. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971.

Evliya Çelebi. *Seyahatnâme’den Seçmeler*. c. 1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.

Farrère, Claude. *Türklerin Manevî Gücü*. Müt. Orhan Bahaeddin. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser Yayınları.

Hammer, Von Joseph. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. Müt. Zuhûri Danışman. İstanbul: Özyayın Matbaası, 1972.

Hayrullah Efendi. *Tarih-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye Tarihi*. İstanbul: 1292.

Hoca Sadüddin. *Tâcü't-Tevârih*. İstanbul: MEB., 1974.

Hayreddin Efendi. *Tarih-i Devlet-i Âliyye-i Osmaniyye*. İstanbul: 1856.

İbn Battuta. *Seyahatnâme*. Müt. Mehmed Şerif Paşa. 1917-19.

İbn Kemal. *Tevârih-i Âl-i Osman*. Şerafettin Turan. TTK. Basımevi, 1970.

İbrahim Peçevî. *Tarih-i Peçevî*. İstanbul: 1283.

İdris Bitlisî. *Heşt Behişt*. Müt. Vanlı Abdülbaki Sâdi. Topkapı Sarayı Ktb.

No: P. 196.

Kâtip Çelebi. *Fezleke (Tarih-i Osmanî)*. İstanbul: 1869-70.

Lütfi Paşa. *Tevârih-i Âl-i Osman*. İstanbul: 1341.

"Murad I." İslâm Ansiklopedisi. 1957.

"Murad I." *Meydan Larousse*. 1972.

Namık Kemal. *Osmanlı Tarihi*. İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1971.

Neşrî Mehmet Efendi. *Cihannümâ*. Ankara: TTK. Basımevi, 1949.

Oruç bin Âdil (Oruç Bey) *Tevârih-i Âl-i Osman*. F. Babin-ger, 1925.

Öztuna, Yılmaz. *Büyük Türkiye Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1979.

Şükrullah. *Behçetü't-Tevârih*. Nuruosmaniye Ktb. No: 3.059.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal*. Ankara: 1940

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Acemiocağı ve Yeniçeri Ocağı*. Ankara: 1943

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nde İlmiye Teşkilâtı*. Ankara: 1965.